

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

PROGRAM ZACHÁZENÍ JAKO PREVENCE VZNIKU NEGATIVNÍCH JEVŮ VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

Bakalářská práce

Studijní program: B7508 – Sociální práce
Studijní obor: 7502R024 – Sociální práce a penitenciární péče
Autor práce: **Michal Iwanejko**
Vedoucí práce: PhDr. Jan Sochůrek, Ph.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Michal Iwanejko**
Osobní číslo: **P12000499**
Studijní program: **B7508 Sociální práce**
Studijní obor: **Sociální práce a penitenciární péče**
Název tématu: **Program zacházení jako prevence vzniku negativních jevů ve výkonu trestu odnětí svobody**
Zadávající katedra: **Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl bakalářské práce: Posoudit souvislost obsahu a realizace programu zacházení s výskytem negativních jevů ve výkonu trestu odnětí svobody.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metody: metoda dotazování, technika polostrukturovaný rozhovor.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ČERNÍKOVÁ, V., SOCHŮREK, J., FIRSTOVÁ, J. 2008. Sociální ochrana terciární prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Aleš Čeněk. 244 s. ISBN 80-73801-38-8.

JŮZL, M. 2012. Penitenciariстика a penologie. Brno: Institut mezioborových studií. 149 s. ISBN 80-87182-24-3.

MAŘÁDEK, V. 2005. Vězeňství. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta. 203 s. ISBN 80-7368-002-5.

NOVOTNÝ, P. 2006. Epidemie delikvence. Liberec: Dialog. ISBN 80-86761-45-2.

UHLÍK, J. 2006. Historie věznění a vězeňství v Čechách. Praha: Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR. 319 s.

VÁGNEROVÁ M. 2008. Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál. ISBN 80-73674-14-9.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Jan Sochůrek, Ph.D.

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce: **23. dubna 2014**

Termín odevzdání bakalářské práce: **24. dubna 2015**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

PaedDr. ICLic. Michal Podzimek, Th.D, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 23. dubna 2014

Prohlášení

Byl jsem seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Děkuji tímto vedoucímu mé bakalářské práce PhDr. Janu Sochůrkovi, Ph.D. za poskytnuté informace, konzultace, cenné rady a podnětné připomínky.

Dále děkuji vedení věznic Stráž pod Ralskem, Rýnovice a Liberec za umožnění a pomoc s realizací průzkumu a všem odborným zaměstnancům, kteří se na něm podíleli.

Děkuji též manželce Kateřině a dětem za trpělivost při mém studiu.

Název bakalářské práce: Program zacházení jako prevence vzniku negativních jevů ve výkonu trestu odnětí svobody

Jméno a příjmení autora: Michal Iwanejko

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2014/2015

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Jan Sochůrek, Ph.D.

Anotace

Bakalářská práce se zabývala souvislostí programu zacházení a výskytem negativních jevů ve výkonu trestu odnětí svobody odsouzených mužů. Teoretická část popisuje organizační strukturu Vězeňské služby a související právní úpravu, vymezuje pojem negativní jevy vězení a předkládá přehled programů zacházení. Empirická část práce je věnována intenzitě plnění a preventivnímu významu programů zacházení před vznikem negativních jevů.

Klíčová slova

Vězeňská služba, výkon trestu odnětí svobody, odsouzení, negativní jevy, program zacházení, zaměstnávání, drogy ve vězení, agrese

Title of the bachelor's thesis: The treatment programme as a prevention of formation negative effects of imprisonment

Author's name: Michal Iwanejko

Academic year of the bachelor's thesis submission: 2014/2015

Head of the bachelor's thesis: PhDr. Jan Sochůrek, Ph.D.

Abstract

This bachelor's thesis discusses the connection between the treatment programme and the occurrence of the negative effects of imprisonment of male convicts. The theoretical part focuses on the organizational structure of the Prison Service and related legislation, defines the term „negative effects of imprisonment“ and proposes a review of treatment programmes. The empirical part of this thesis focuses on the treatment programmes' performance, and theoretical importance in terms of prevention of the occurrence of these negative effects.

Keywords

Prison Service, imprisonment, convicts, negative effects, treatment programme, employment, drugs in prison, aggression

Obsah:

Seznam grafů a tabulek

1 Úvod.....	11
2 Organizační struktura Vězeňské služby ČR.....	13
2.1 Rozdělení dle plnění úkolů.....	13
2.1.1 Vězeňská stráž.....	13
2.1.2 Justiční stráž.....	13
2.1.3 Správní služba.....	14
2.1.4 Akademie Vězeňské služby.....	14
2.1.5 Pověřené orgány Vězeňské služby.....	14
2.2 Rozdělení dle organizačních jednotek.....	14
2.2.1 Generální ředitelství.....	14
2.2.2 Vazební věznice.....	14
2.2.3 Věznice.....	15
2.2.4 Ústavy pro výkon zabezpečovací detence.....	15
2.2.5 Střední odborné učiliště.....	15
3 Právní úprava výkonu trestu odnětí svobody.....	16
3.1 Evropská vězeňská pravidla.....	16
3.2 Zákon o vězeňské službě a justiční strážci č. 555/1992 Sb.....	16
3.3 Zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb.....	16
3.4 Vyhláška Ministra spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.....	17
3.5 Další normy upravující výkon trestu odnětí svobody.....	17
4 Penologie jako věda.....	19
4.1 Penitenciární pedagogika.....	20
4.2 Penitenciární psychologie.....	22
4.3 Penitenciární právo.....	23
4.4 Penitenciární sociologie.....	23
4.5 Penitenciární sociální práce.....	23
5 Historie věznění a zacházení s vězněnými osobami.....	25
5.1 Starověk.....	25
5.2 Feudalismus.....	25
5.3 Osvícenství.....	26
5.4 Moderní pojetí penologie.....	27
6 Negativní jevy ve vězení.....	29
6.1 Prizonizace.....	30
6.1.1 Institucionalizace.....	30
6.1.2 Ideologizace.....	31
6.2 "Druhý život" odsouzených.....	31
6.3 Agrese a agresivita v penitenciárním prostředí.....	33
6.3.1 Fyzická agrese vůči zaměstnancům.....	33
6.3.2 Fyzická agrese mezi spoluvězni navzájem.....	35
6.3.3 Ničení majetku věznice.....	36
6.3.4 Sebevražedné jednání a automutilace.....	36
6.3.5 Volní odmítání stravy - hladovka.....	37
6.3.6 Průnik drog do věznice.....	38

6.3.7 Zneužívání drog a alkoholu ve věznici.....	39
6.3.8 Hromadná nekázeň.....	40
7 Současná podoba programu zacházení s vězněnými osobami.....	42
7.1 Zaměstnávání odsouzených.....	43
7.2 Sociálně psychologický výcvik a jiné programy.....	44
7.3 Výchovné a vzdělávací programy.....	45
7.4 Volnočasové aktivity.....	45
7.5 Extramurální programy.....	46
7.6 Návštěvy s vycházkou, přerušení trestu.....	46
8 Shrnutí.....	48
9 Cíl empirické části.....	49
10 Vymezení výzkumného problému a hypotéz.....	50
11 Metoda tvorby dat.....	51
12 Charakter výzkumného vzorku.....	53
13 Etické aspekty sběru dat.....	53
14 Tvorba dat.....	54
15 Zpracování dat, analýza údajů.....	55
15.1 Závažnost negativních jevů.....	55
15.2 Četnost výskytu negativních jevů.....	60
15.3 Riziko páchaní negativních jevů pracujícími odsouzenými.....	64
15.4 Preventivní význam programů zacházení.....	68
15.5 Intenzita plnění programů zacházení.....	71
15.6 Riziko výskytu negativních jevů u nepracujících odsouzených.....	74
16 Shrnutí výsledků.....	78
17 Závěr.....	81
18 Seznam použitých zdrojů.....	82
18.1 Monografie.....	82
18.2 Internetové zdroje.....	82
18.3 Zákony a další legislativní dokumenty.....	83

Seznam grafů a tabulek

- Graf č. 1 - Závažnost negativních jevů
- Graf č. 2 - Četnost výskytu negativních jevů
- Graf č. 3 - Míra rizika páčání daného jevu u pracujících odsouzených
- Graf č. 4 - Preventivní význam dané části programu zacházení
- Graf č. 5 - Intenzita plnění programu zacházení
- Graf č. 6 - Míra rizika páčání daného jevu u nepracujících odsouzených
- Graf č. 7 - Porovnání míry rizika výskytu negativních jevů

Závažnost negativních jevů

- Tabulka č. 1 – Fyzická agrese vůči zaměstnancům
- Tabulka č. 2 – Fyzická agrese mezi spoluvězni navzájem
- Tabulka č. 3 – Ničení majetku věznice
- Tabulka č. 4 – Sebevražedné jednání a automutilace
- Tabulka č. 5 – Volní odmítání stravy-hladovka
- Tabulka č. 6 – Průnik drog do věznice
- Tabulka č. 7 – Zneužívání drog a alkoholu ve věznici
- Tabulka č. 8 – Hromadná nekázeň

Četnost výskytu negativních jevů

- Tabulka č. 9 – Fyzická agrese vůči zaměstnancům
- Tabulka č. 10 – Fyzická agrese mezi spoluvězni navzájem
- Tabulka č. 11 – Ničení majetku věznice
- Tabulka č. 12 – Sebevražedné jednání a automutilace
- Tabulka č. 13 – Volní odmítání stravy-hladovka
- Tabulka č. 14 – Průnik drog do věznice
- Tabulka č. 15 – Zneužívání drog a alkoholu ve věznici
- Tabulka č. 16 – Hromadná nekázeň

Riziko páčání negativních jevů pracujícími odsouzenými

- Tabulka č. 17 – Fyzická agrese vůči zaměstnancům
- Tabulka č. 18 – Fyzická agrese mezi spoluvězni navzájem
- Tabulka č. 19 – Ničení majetku věznice
- Tabulka č. 20 – Sebevražedné jednání a automutilace
- Tabulka č. 21 – Volní odmítání stravy-hladovka
- Tabulka č. 22 – Průnik drog do věznice
- Tabulka č. 23 – Zneužívání drog a alkoholu ve věznici
- Tabulka č. 24 – Hromadná nekázeň

Preventivní význam programů zacházení

- Tabulka č. 25 – Zaměstnávání odsouzených všeobecně
- Tabulka č. 26 – Sociálně-psychologický výcvik nebo jiné programy
- Tabulka č. 27 – Výchovné a vzdělávací programy
- Tabulka č. 28 – Volnočasové aktivity
- Tabulka č. 29 – Extramurální programy
- Tabulka č. 30 – Návštěva s vycházkou, přerušení trestu

Intenzita plnění programů zacházení

Tabulka č. 31 – Zaměstnávání odsouzených všeobecně

Tabulka č. 32 – Sociálně-psychologický výcvik nebo jiné programy

Tabulka č. 33 – Výchovné a vzdělávací programy

Tabulka č. 34 – Volnočasové aktivity

Tabulka č. 35 – Extramurální programy

Tabulka č. 36 – Návštěva s vycházkou, přerušení trestu

Riziko výskytu negativních jevů u nepracujících odsouzených

Tabulka č. 37 – Fyzická agrese vůči zaměstnancům

Tabulka č. 38 – Fyzická agrese mezi spoluvězni navzájem

Tabulka č. 39 – Ničení majetku věznice

Tabulka č. 40 – Sebevražedné jednání a automutilace

Tabulka č. 41 – Volní odmítání stravy-hladovka

Tabulka č. 42 – Průnik drog do věznice

Tabulka č. 43 – Zneužívání drog a alkoholu ve věznici

Tabulka č. 44 – Hromadná nekázeň

1 Úvod

Vězení již dlouhou dobu není jen pouhým prostředkem k izolaci pachatele. Plní daleko důležitější funkci než jen znemožnění pohybu provinilců ve společnosti. Dlouhodobým zkoumáním života vězňů ve věznicích a následně po jejich propuštění bylo v minulosti zjištěno, že pouhé odpykání trestu ve vězení, často v nedůstojných podmínkách, nestačí. S lidmi během výkonu trestu odnětí svobody je potřeba zacházet i jinak. Vzdělávat je, učit sebeobslužným činnostem, upevňovat a rozvíjet pracovní návyky a zároveň dát vězňům možnost aktivního trávení volného času prostřednictvím zájmových a sportovních aktivit.

Věznice se postupem času staly specifickými institucemi, ve kterých vyškolení zaměstnanci pomocí odborných metod pracují s osobností pachatele ve snaze eliminovat, nebo alespoň co nejvíce snížit míru jejich kriminogenního chování. Celý soubor takového působení na odsouzené se nazývá program zacházení. Odsouzeným je nastaven doslova "na míru" s ohledem na jeho intelektuální možnosti, zájmy, věk a dokonce i charakter trestné činnosti.

Doslova renesanci zažilo v tomto směru české vězeňství po revoluci v roce 1989. Odborné zacházení s odsouzenými se začalo vyvíjet směrem, kterým se ubírá dodnes. Bylo při tom využito poznatků ze zemí, kde mají s programy zacházení a penitenciárním působením bohaté zkušenosti. Česká republika se tím postavila po bok zemím, které prosazují humanizaci výkonu trestu, dodržování práv vězňů a upřednostňují odborné zacházení s vězněnými osobami.

V oddělení výkonu trestu pracuji od roku 2004 jako dozorce. Svůj pracovní čas trávím mezi osobami vykonávajícími trest odnětí svobody. Přestože se na realizaci programu zacházení podílím spíše okrajově, mám možnost sledovat účast odsouzených na těchto programech, jejich spolupráci či naopak nechuť k jejich plnění. Mám dostatečný přehled o podobě a náplni programů, které jsou vězňům nabízeny a v neposlední řadě jsem v každodenním kontaktu s odbornými zaměstnanci, kteří programy zacházení realizují.

Stejně jako sleduji účast vězňů na programech zacházení, setkávám se i s nežádoucím chováním ze strany odsouzených. Nežádoucím chováním mám na mysli závažné i méně závažné porušování zákonných norem, které výkon trestu upravují. Mezi závažné porušení zákona řadím například fyzickou agresi ze strany odsouzeného vůči

zaměstnancům, spoluvězňům nebo vězeňskému majetku. Zneužívání a distribuci omamných a psychotropních látek, sebepoškození, sebevraždy a další.

Cílem mé bakalářské práce je prokázat vliv programu zacházení na výskyt těchto popsanych jevů. Tedy, pokud předchozí větu velmi zjednoduším, chci prokázat, že vězeň, který aktivně plní program zacházení, se následně dopouští porušování předepsané kázně v daleko menší míře.

Své závěry chci opřít o bohaté zkušenosti zaměstnanců Vězeňské služby, kteří se na realizaci programu zacházení podílí. Jedná se zejména o speciální pedagogy, vychovatele, psychology, sociální pracovníce, kaplany, pedagogy volného času apod.

TEORETICKÁ ČÁST

2 Organizační struktura Vězeňské služby ČR

Ústředním orgánem státní správy pro výkon vězeňství je na základě § 11 zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy Ministerstvo spravedlnosti. Vězeňská služba je rozpočtovou organizací a je Ministerstvu spravedlnosti přímo podřízena. V čele Ministerstva stojí ministr nebo ministryně spravedlnosti jako člen vlády. Resort vězeňství řídí ministr spravedlnosti prostřednictvím generálního ředitele Vězeňské služby (MS, 2015).

Vězeňská služba České republiky je ozbrojeným bezpečnostním sborem, který byl zřízen na základě zákona České národní rady č. 555 z roku 1992 o Vězeňské a justiční stráž, ke dni 1. ledna 1993. Ze jmenovaného zákona (zák. č. 555/1992, §1) vyplývá, že Vězeňská služba zajišťuje výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody, výkon zabezpečovací detence a ochranu pořádku a bezpečnosti při výkonu soudnictví, činnosti státních zastupitelství a Ministerstva spravedlnosti. Vězeňská služba má postavení správního úřadu a účetní jednotky.

2.1 Rozdělení dle plnění úkolů

Z hlediska plnění úkolů se Vězeňská služba rozděluje na vězeňskou stráž, justiční stráž a správní službu, Akademii vězeňské služby a pověřený orgán Vězeňské služby.

2.1.1 Vězeňská stráž

Úkolem vězeňské stráže je střežit, předvádět a eskortovat osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, výkonu vazby a výkonu zabezpečovací detence a zajišťuje střežení objektů věznic, vazebních věznic a ústavů zabezpečovací detence. V případě potřeby je též povolána k ostraze budov soudů, ministerstva spravedlnosti nebo státních zastupitelství (zák. 555/1992 Sb., §3).

2.1.2 Justiční stráž

Justiční stráž zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách soudů, ministerstva a státních zastupitelství a v dalších místech jejich působnosti. Dále plní funkci ochrany zaměstnanců soudů při výkonu soudních rozhodnutí. Justiční stráž může být též povolána k dočasnému plnění úkolů vězeňské stráže.

2.1.3 Správní služba

Správní služba zabezpečuje dle zákona č. 555/1992 Sb. (§3) zejména ekonomickou, vzdělávací, organizační, výchovnou, zdravotnickou a další odbornou činnost. Dále rozhoduje ve správním řízení dle zvláštních právních předpisů. Mezi správní službu jsou zařazeni ředitelé věznic, vedoucí ekonomického a správního oddělení. Dále sem patří specialisté, kteří se podílejí na realizaci výkonu trestu a odborného zacházení, jsou jimi např. speciální pedagogové, vychovatelé, psychologové, sociální pracovníci a zdravotnický personál. Do správní služby jsou řazeni i příslušníci ve služebním poměru.

2.1.4 Akademie Vězeňské služby

Akademie Vězeňské služby je samostatnou organizační jednotkou se sídlem ve Stráži pod Ralskem a má statut centrálního celorepublikového vzdělávacího zařízení. Jejím úkolem je příprava všech příslušníků a zaměstnanců Vězeňské služby v základní profesní a odborné kvalifikaci a jejich celoživotní vzdělávání (Akademie VS ČR, 2015).

2.1.5 Pověřené orgány Vězeňské služby

Pověřené orgány Vězeňské služby mají postavení policejního orgánu ve věcech trestního stíhání osob ve výkonu trestu odnětí svobody, vazby a zabezpečovací detence za spáchání trestný čin ve výkonu trestu, vazby nebo detence.

2.2 Rozdělení dle organizačních jednotek

Z hlediska organizačních jednotek, se Vězeňské služba člení na Generální ředitelství, vazební věznice, věznice pro výkon trestu, ústavy zabezpečovací detence, střední odborná učiliště a Akademii vězeňské služby (Vězeňská služba 2015).

2.2.1 Generální ředitelství

Vězeňskou službu České republiky řídí generální ředitel, kterého jmenuje a odvolává ministr spravedlnosti. Generální ředitel je nadřízen všem příslušníkům vězeňské služby. Generální ředitelství má svou vlastní vnitřní organizační strukturu (viz. příloha č.1). Jednotlivé odbory GŘ metodicky řídí a kontrolují obdobné úseky v jednotlivých organizačních člancích. GŘ vydává svá vlastní nařízení a pokyny, které upravují právní vztahy ve Vězeňské službě, výkon vazby, výkon trestu nebo výkon zabezpečovací detence (Černíková a kol. 2008, s. 74).

2.2.2 Vazební věznice

Účelem vazebních věznic, nebo vymezených částí věznic, je naplnění §67 trestního řádu, tedy v určitých případech zabránit obviněnému, aby pokračoval v trestné činnosti,

aby ovlivňoval svědky a mařil tím účely vyšetřování a také aby se trestnímu řízení nevyhýbly, nebo neutekl do zahraničí. Vazební věznice jsou charakteristické přísnými bezpečnostními opatřeními a vysokým stupněm ochrany (Černíková a kol. 2008, s. 75).

2.2.3 Věznice

Ve věznicích je realizován výkon trestu odnětí svobody dle zákona o výkonu trestu č. 169/1999 Sb a další činnosti s tím související dle platné právní úpravy. Vězni jsou na základě rozhodnutí soudu umísťováni do čtyř základních typů věznic - s dohledem, s dozorem, s ostrahou a se zvýšenou ostrahou. Zařazení do konkrétního typu věznice se odvíjí od závažnosti a charakteru trestné činnosti. Do věznice s dohledem jsou umísťováni odsouzení za nejméně závažnou trestnou činnost, do věznice s ostrahou a se zvýšenou ostrahou naopak pachatelé velmi závažné trestné činnosti. V jednotlivých věznicích může být zřízeno i několik oddělení s různým typem věznice, nesmí tím však dojít k narušení účelu výkonu trestu. Typům věznic odpovídá i bezpečnostní opatření a systém uspořádání vnitřní i vnější bezpečnosti. Ve věznicích se zvýšenou ostrahou je nastaven nejvyšší stupeň bezpečnosti, ve věznici s dohledem pak nejmírnější.

2.2.4 Ústavy pro výkon zabezpečovací detence

Jak již sám název napovídá, v tyto ústavy slouží pro výkon zabezpečovací detence. Její výkon a realizace se řídí zákonem č. 129/2008 Sb. účinným od 1. 1. 2009. Do detenčních ústavů se umísťují pachatelé trestné činnosti, kteří pro svou duševní poruchu nejsou schopni vykonávat trest v běžné věznici a psychiatrická léčebna není schopna dostatečným způsobem zajistit bezpečnost personálu a společnosti. Umísťování probíhá výlučně na základě pravomocného rozhodnutí soudu. V ústavech zabezpečovací detence jsou realizovány léčebné, terapeutické, vzdělávací, psychologické a další programy (Zabezpečovací detence 2015, zák. 128/2009 Sb).

2.2.5 Střední odborné učiliště

Střední odborné učiliště zajišťuje vzdělávání odsouzených v praktických učebních oborech. Ta jsou zajišťována prostřednictvím odloučených pracovišť ve věznicích. Největší vzdělávací středisko, s nejvyšší kapacitou odsouzených a nejširší nabídkou učebních oborů je ve věznici Všehrdy. Odsouzení tu mohou získat výuční list v oboru např. práce ve stravování, strojírenské práce, dřevařská výroba, zahradnická výroba, elektrotechnická výroba, sadovnické a květinářské práce a další. Vzdělání hraje zásadní roli při uplatnění propuštěných odsouzených na trhu práce a následné reintegrace do společnosti. Z toho důvodu příkládám vzdělávacím střediskům zásadní význam při realizaci programu zacházení (věznice Všehrdy 2015).

3 Právní úprava výkonu trestu odnětí svobody

3.1 Evropská vězeňská pravidla

Česká republika, jako právní demokratický systém a člen Rady Evropy, ratifikovala a zakotvila do své legislativní úpravy vězeňství Evropská vězeňská pravidla. Ta jsou evropskou verzí Standardních minimálních pravidel OSN pro zacházení s vězňeny. Úkolem obou dokumentů je zajištění odsouzeným důstojné a lidské zacházení při výkonu trestu odnětí svobody, prospěšné a lidské jednání vězeňského personálu a účinné moderní pojetí řízení. Evropská vězeňská pravidla jsou rozdělena do pěti částí. První část upravuje základní principy tohoto nařízení. Druhá část se týká správy vězeňských zařízení. Je v ní upravena činnost vězeňských zařízení ve vztahu k vězňeným osobám. Třetí část obsahuje problematiku výberu, vzdělávání, a výcviku vězeňského personálu. Čtvrtá část obsahuje filosoficko-hodnotový koncept výchovného zacházení a v páté části jsou doplňující pravidla zacházení se zvláštními kategoriemi vězňů, např. ve vyšetřovací vazbě, se sníženou mentální úrovní apod. (Černíková a kol. 2008, s. 48-56).

3.2 Zákon o vězeňské službě a justiční strážci č. 555/1992 Sb.

Zákon o vězeňské a justiční strážci byl přijat Českou národní radou 17. listopadu 1992. Na základě tohoto zákona došlo ke zřízení Vězeňské služby, která tak nahradila Sbor nápravné výchovy. Tento zákon podrobně vymezuje úkoly vězeňské služby, její organizaci a řízení, ale také povinnosti a oprávnění příslušníků zajišťujících výkon vězeňství. Dále práva a povinnosti příslušníků justiční strážce. V zákoně 555/1992 Sb. jsou také vyjmenovány donucovací prostředky a stanoveny podmínky jejich použití včetně omezení, kdy donucovací prostředky nelze použít. §18 upravuje podmínky oprávněného použití střelné zbraně a stejně jako u donucovacích prostředků i omezení při jejím použití.

3.3 Zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb.

Zákon 169/1999 upravuje výkon trestu odnětí svobody ve věznicích a ve zvláštních odděleních vazebních věznic. Zákon také vymezuje účel výkonu trestu. Tím je působení zákonnými prostředky na osoby ve výkonu trestu tak, aby se co nejvíce snížila míra jejich recidivy a aby po propuštění byli schopni vést soběstačný a řádný život v souladu se zákony (169/1999 Sb., §1).

Zákon vymezuje hlavní zásady výkonu trestu a orgány zajišťující jeho naplnění. Výhradním orgánem zajišťujícím realizaci výkonu trestu odnětí svobody je Vězeňská služba ČR a její příslušníci a občanští zaměstnanci. Hlavními zásadami jsou respekt k osobě a důstojnosti odsouzeného a minimalizace škodlivosti zbavení osobní svobody. Ochrana společnosti tím však nesmí být dotčena. S odsouzeným se během výkonu trestu jedná tak, aby byla zajištěna ochrana jeho zdraví a podporovaly se sociální i jiné dovednosti, které umožní propuštěnému návrat do společnosti (169/1999 Sb., §2 a 3).

Výše jmenované jsou základní ustanovení zákona o výkonu trestu odnětí svobody. Dále zákon upravuje místo výkonu trestu, typy věznic a umístování odsouzených. Hlava druhá se týká práv odsouzených, patří sem například korespondence, užívání telefonu, přijetí balíčku, návštěvy a další, ale i povinnosti, které odsouzeným z uvedeného zákona vyplývají, včetně kázeňských trestů, které mohou být uplatňovány při jejich neplnění. Zákon dále obsahuje podmínky zacházení s odsouzenými a vyjmenovává specifika zacházení s určitými skupinami odsouzených, kterými jsou např. mladiství, ženy nebo odsouzení trvale pracovně nezařaditelní.

3.4 Vyhláška Ministra spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

Vyhláška Ministra spravedlnosti č. 345/1999 Sb. navazuje na zákon o výkonu trestu, upravuje a blíže specifikuje jeho konkrétní ustanovení. Obdobně jako zákon o výkonu trestu obsahuje vyhláška ministra spravedlnosti ustanovení o umístování, přemístování, přijímání a propouštění odsouzených, zajišťování práv odsouzených a jejich sociální postavení, způsob zacházení s odsouzenými, ale také zajišťování pořádku a bezpečnosti při realizaci výkonu trestu a další.

3.5 Další normy upravující výkon trestu odnětí svobody

Realizaci výkonu trestu upravují další normy podřízené zákonům a vyhláškám ministra spravedlnosti. Významnými normami jsou nařízení generálního ředitele Vězeňské služby. Jedním z nejdůležitějších je nařízení Generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 21/2010, kterým se stanoví úkoly zaměstnanců a příslušníků Vězeňské služby České republiky při zabezpečování výkonu trestu odnětí svobody, výkonu vazby a výkonu zabezpečovací detence. Toto nařízení specifikuje pracovní náplň jednotlivých zaměstnanců Vězeňské služby, kterými jsou příslušníci i občanští zaměstnanci a odborní zaměstnanci. Efektivní a bezproblémová realizace výkonu trestu vyžaduje úzkou spolupráci těchto zaměstnanců, výměnu informací a zkušeností a také vzájemnou ohleduplnost a pochopení. Všichni zaměstnanci tvoří dohromady jeden veliký tým,

jehož dílčí úkoly jsou specifikovány právě ve jmenovaném nařízení. Druhou část tvoří společné úkoly odborných zaměstnanců, které jsou potřebné při realizaci programů zacházení s odsouzenými. Ve třetí části jsou specifikovány úkoly jednotlivých zaměstnanců, např. vychovatele, pedagoga volného času, sociálního pracovníka, speciálního pedagoga, psychologa a pod.

Důležité je zmínit nařízení Generálního ředitele č. 12/2012 o předcházení, zabraňování a včasném odhalování násilí mezi obviněnými, odsouzenými a chovanci. Podstatou tohoto nařízení je zařazení specifických skupin odsouzených, kteří by se mohli stát oběťmi násilí ze strany spoluvězňů. Jedná se o skupiny vězňů zařazených z důvodu nízké mentální úrovně, snížené tělesné hmotnosti a skupiny zařazené komisí jako možné objekty násilí, např. z důvodu obavy z výkonu trestu, předchozího napadení spoluvězněm, nebo pokusu o sebevraždu. Další skupinou jsou vězni zařazení z důvodu předchozího povolání, jedná se například o odsouzené bývalé policisty, celníky, strážníky apod. Poslední skupinou jsou vězni, jejichž trestná činnost byla prezentována médií a je všeobecně známá. V nařízení je specifikována i další skupina odsouzených, a tou jsou možní pachatelé násilí. Vytipování odsouzených, u kterých je předpoklad, že by se mohli dopustit násilného chování vůči spoluvězňům. Nařízení 21/2010 stanoví systém zařazování těchto odsouzených do indexu sledovanosti, intervaly kontrol a pravidelných prohlídek a také postup při zjištění násilí na nich páchaného.

V neposlední řadě je třeba připomenout nařízení ředitelů věznic, která specifikují výkon trestu v konkrétních organizačních jednotkách, dle místních dispozic a možností. Patří sem například zásady vnitřní bezpečnosti, vnitřní řád věznice, časový harmonogram dne a další.

4 Penologie jako věda

Pojem penologie pochází z lat. poena = trest a z řeckého logos = slovo, nauka. Názory na pojetí penologie jako samostatného vědního oboru nejsou mezi autory odborných publikací zcela jednotné. Část autorů považuje penologii jako součást kriminologie. Další skupina autorů považuje penologii za jednu ze speciálních pedagogik. Jiná část, ke které se přikláním i já, považuje penologii jako samostatný vědní obor. Všechny skupiny autorů se shodují v pohledu na penologii jako na nauku o trestu, trestání, druzích trestu, jejich účinnosti, zacházení s pachatelem a jeho reintegrace do společnosti (Mařádek 2005, s. 69).

Hartl, Hartlová (2000, s.404) definují penologii jako *nauku o prevenci nezákonnosti a zločinnosti, jejich trestání, případně rehabilitaci odsouzených osob; vědecké studium významu a účinnosti legálních trestů.*

Podrobněji definuje pojem penologie Černíková (a kol. 2008, s.10-11). Nauku o trestu a trestání a jejich účincích rozšiřuje o studium vývoje penologických myšlenek a penologických koncepcí. Dále do oblasti penologie zahrnuje též výzkum sociálněpsychologických procesů, vztahů a jevů, které souvisí s aplikací trestu, výzkum fyzické a psychosociální reality pachatele. V neposlední řadě uvádí ověřování a koncipování přístupů výchovného zacházení s odsouzenými a zkoumání a hledání jiných sankcí, které by chování pachatele ovlivnili, např. alternativní tresty.

Historický vývoj penologie rozděluje Černíková (a kol. 2008, s. 11) do dvou období. Prvním, předvědeckým, označuje období starého Babylonu, Egypta a Judeje, kde poprvé docházelo k trestání provinilců na základě trestních kodexů. Počátek druhého období datuje do období humanismu a renesance, tedy 15. - 16. století a dále pak po nástupu novověku v 17. a 18. století, kdy se začaly objevovat první vězeňské systémy a koncepce převýchovy pachatelů (o historii věznění a vězeňství bude pojednávat následující kapitola). Rozhodující pro vznik penologie jako samostatného vědního oboru, je druhá polovina 19. století. Sochůrek (2007a, s.38) dodává, že v tomto došlo zejména k ustanovení vězeňství jako specifického odvětví trestního práva, důsledné kodifikace trestných činů v normách a řádech a položení základů trestního procesu.

Dle Sochůrka (2007a, s. 39) má penologie na trest a trestání jiný náhled než trestní právo. Vychází z toho, že:

- *trest je zakotven v právních normách, zejména trestním zákoně a je základním atributem trestní politiky ve vyspělých společnostech*
- *trest má kvalitativní stránku, která spočívá v zákonnosti uloženého trestu, respektování ochranné i preventivní funkce trestu a adekvátnosti uloženého trestu ke spáchanému skutku*
- *trest má kvantitativní stránku – délka trestu jako specifická forma kvantifikace nebezpečnosti pachatele a tím potřebná délka ochrany společnosti před ním*
- *vlastnosti osobnosti pachatele – jsou obtížně definovatelnou množinou fenoménů, které se postupně projeví*
- *morální profil pachatele – tvoří míra morálního odsouzení jeho kriminálního chování*

Důležitým předmětem zájmu penologie je zaměření na osobnost pachatele a jeho individualitu. Cílem je pak poznání jeho osobnostních charakteristik a těmto je adekvátně přizpůsobeno odborné zacházení se zaměřením na resocializaci, příp. socializaci a reintegraci do společnosti, nebo chcete-li fungování ve společnosti, aniž by se jedinec dostal do konfliktu se zákonem, nebo alespoň aby byla tato doba co nejvíce prodloužena a jedinec "abstinoval" od kriminálního jednání. Z toho vyplývá, že při sestavování programů zacházení je brán ohled na psychické charakteristiky a možnosti odsouzeného, zajištění jeho potřeb, nebo možná rizika konfliktního jednání apod. (Černíková 2008, s. 12).

V oblasti odborného zacházení s odsouzenými s cílem jejich nápravy a pozitivní změnou chování, se z penologie vydělila její specifická součást, o které hovoříme jako o penitenciárním působení. Penitenciaristika v sobě zastřešuje a využívá poznatky z dalších humanitních věd. Některými autory jsou označovány jako penitenciární disciplíny (Černíková 2008, s. 12, Mařádek 2005, s. 62).

Mezi základní penitenciární disciplíny patří:

4.1 Penitenciární pedagogika

Penitenciární pedagogika je pedagogický obor, který se zabývá výchovným působením na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody v souladu se zásadami obecné pedagogiky. Někteří autoři (např. Mařádek 2005, s.62) ji řadí mezi speciální pedagogiky. Jiní autoři ji vnímají spíše jako pedagogiku sociální, resp. jako disciplínu zabývající se výchovou rizikových a sociálně znevýhodněných skupin dospělých a mládeže.

Paukertová (in Sochůrek 2007a, s. 40) uvádí kromě obecných cílů penitenciární pedagogiky i cíle specifické:

1. *odstranění nežádoucích forem chování*
2. *utváření a přetváření osobnosti ve smyslu pozitivních společenských norem a cílů*
3. *překonání protispolečenských tendencí*
4. *odstranění nežádoucích návyků*
5. *umění přizpůsobit se*

Sochůrek (2007a, s. 40) ještě doplňuje individuální cíle penitenciární pedagogiky, které jsou utvářeny s ohledem na jedinečnost každého člověka, a proto mají být nastaveny individuálně, aby mohlo být dosaženo větších či menších pozitivních změn směrem k odklonu od kriminální kariéry.

Výchovné problémy v penitenciární praxi jsou dány specifickými podmínkami výkonu trestu odnětí svobody. Dochází k nim zejména v souvislosti s kumulací odsouzených za spáchané trestné činy, rozporem mezi pojetím výchovné funkce trestu a jeho právním pojetím a úrovní profesionální přípravy personálu (Černíková 2008, s. 13).

Pedagogové, kteří v praxi uplatňují poznatky této disciplíny, jsou rozděleni do dvou skupin:

Vychovatelé ve výkonu trestu, případně vychovatelé ve výkonu vazby u mladistvých obviněných. Požadovaným stupněm vzdělání pro ně je bakalářský studijní program, který nemusí být přísně pedagogického směru. Alternativou je libovolný bakalářský diplom, doplněný o specializované pedagogické studium (dříve tzv. pedagogické minimum), jež je možné absolvovat mimo jiné v Akademii VS ČR (Mařádek 2005, s.62).

Speciální pedagogové ve výkonu trestu odnětí svobody nebo ve výkonu vazby. Nutným stupněm vzdělání je magisterský studijní program. Zde již není přípustné jiné než pedagogické vzdělání. Jejich hlavní pracovní náplní je sestavování a následná garance plnění programů zacházení s vězni, tedy zabezpečování penitenciárního výchovného působení a metodické vedení vychovatelů (Mařádek 2005, s.63).

4.2 Penitenciární psychologie

Penitenciární psychologie je poměrně mladou psychologickou disciplínou, která je součástí většího celku nazývaného forenzní psychologie. Forenzní psychologie se obecně zabývá chováním a prožíváním lidí v situacích regulovaných především trestním právem (Mařádek 2005, s.65).

Černíková (2008, s. 14) definuje penitenciární psychologii disciplínu, která *zkoumá problémy procesu penitenciárního zacházení a zabývá se následujícími úkoly:*

- osobnost odsouzeného a jeho zvláštnosti, vývoj osobnosti, vývoj a prognóza delikventního jednání a těmto poznatkům přizpůsobit odborné zacházení
- výzkum individuálněpsychologických a sociálněpsychologických problémů výkonu trestu
- účinnost a vhodnost výchovných metod na změnu chování odsouzených
- psychokorektivní působení na odsouzené (např. skupinové poradenství, skupinová terapie, komunikativní výcvik a další)
- diagnostika změny chování v případech krizových stavů nebo hrubého porušování kázně
- doporučení psychologa k adekvátnímu způsobu zacházení na základě psychologického posudku
- výběr a doporučení personálu psychologem

Mařádek (2005, s.64) rozděluje penitenciarň psychologii do tří odvětví:

1. *psychologii vězně*
2. *psychologii vězeňského personálu*
3. *psychologii vězeňství*

Za nejrozvinutější považuje psychologii vězně. Do této oblasti řadí psychologické diagnostikování odsouzeného, psychologické korektivní metody a metody zacházení, sociální psychologii vězňů, ale také psychologii vězeňské subkultury.

Psychologie vězeňského personálu se zabývá výběrem personálu z hlediska jejich vhodnosti a způsobilosti práce ve vězeňství. Dále poradenstvím a nově i psychohygienou, příp. supervizí.

Náplní psychologie vězeňství uvádí problémy komunikace, vedení, velení, ale také např. architektonického uspořádání prostor věznic atd.

V každé věznici působí minimálně jeden psycholog, větší věznice mají psychologů několik.

4.3 Penitenciární právo

Nedílnou součástí penologie jako samostatného vědního oboru je penitenciární právo. Jak už sám název napovídá, jedná o soubor kodifikovaných norem, které upravují výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody. Důležitými normami jsou trestní zákoník, trestní řád, zákon o vězeňské službě a justiční stráž, zákon o výkonu vazby a trestu, vyhlášky ministra spravedlnosti a další podzákoné normy, které vydává sama Vězeňská služba (Mařádek 2005, s.63).

Více o této problematice pojednává kapitola 3.

4.4 Penitenciární sociologie

Sociologie jako samostatný obor je dosud v českých věznicích do značné míry opomíjen, přestože nařízení generálního ředitele pozici sociologa umožňuje. V reálné praxi je tato pozice obsazována velmi zřídka. Náplní práce takového sociologa je rozpoznávání zákonitostí skupinových vztahů mezi zaměstnanci a vězni, mezi skupinami vězňů či zaměstnanců navzájem. Včasným rozpoznáním takových vztahů mezi vězni je možné předejít případným vzpourám nebo hromadným nekázným (Mařádek 2005, s.66, Sochůrek 2007a, s. 46).

4.5 Penitenciární sociální práce

Sociální práce je v obecné rovině fundovaná vědecká disciplína, která za pomoci odborných a profesionálních metod zajišťuje péči o člověka, příp. celé skupiny nebo komunity. K této činnosti využívá rozsáhlých poznatků z mnoha společenských věd jako filosofie, sociologie, psychologie, lékařství a dalších.

Ve vězeňském prostředí je sociální práce zaměřena na specifickou skupinu klientů, kterou tvoří odsouzení, resp. vazebně stíhaní. V minulosti se sociální práce ve vězeňství omezovala na pouhou základní činnost, která spočívala zařizování nejnnutnějších záležitostí vězňů, které si odsouzený nebo obviněný nemohl obstarat sám, např. vyřízení korespondence s úřady nebo organizacemi.

Změna v pozitivním slova smyslu nastává až v 80. letech minulého století, kdy se začíná s vězni více pracovat před jejich propuštěním. V současné době vykonávají sociální práci odborní, vysokoškolsky vzdělaní zaměstnanci, kteří svou systematickou činností na jedné straně zajišťují obstarávání potřeb odsouzeným a na druhé straně je

vedou k co možná největší míře odpovědnosti a samostatnosti (Černíková in Sochůrek 2007a, s. 46).

Matoušek (2008, s. 200) ji ve Slovníku sociální práce označuje termínem **sociální práce v trestní justici**. Kromě činnosti probačních úředníků zde uvádí jako náplň sociálních pracovníků ve vězení: poskytování poradenství, vypracovávání průběžných zpráv o odsouzeném nebo obviněném, zařizování nutných záležitostí mimo vězení, podílejí se na zpracování komplexní zprávy o odsouzeném, dávají doporučení k vypracování individuálního programu zacházení, udržují kontakt s příslušným kurátorem a další.

Na uvedeném přehledu je patrná rozsáhlost penologie a jejich odvětví a jejich přesah do ostatních vědeckých oborů.

5 Historie věznění a zacházení s vězněnými osobami

Pro orientaci v problematice trestu a trestání uvedu v následující kapitole stručný nástin vývoje této problematiky od starověku po současnost. Každý stát, resp. každý národ, má svůj historický vývoj udílení trestů jako reakci na protispoločenské chování. Pro celkové pochopení je potřeba vnímat udělované tresty v kontextu doby, ve které byly uplatňovány a s ohledem na náboženské a kulturní tradice. Způsob nakládání s provinilci tak odráží vyspělost dané společnosti. Pro účely této práce se pokusím zaměřit na historii trestu a trestání na našem území, příp. světové události a souvislosti, které ovlivnily tento vývoj u nás.

5.1 Starověk

Ve starověku nebyl ještě znám a uplatňován trest odnětí svobody v podobě, jaké ho známe dnes, ten začal být uplatňován až mnohem později. Pokud byli provinilci uvězněni, většinou ve sklepích nebo temnicích, bylo tomu pouze do doby vynesení verdiktu. Tresty vynášenými nad provinilci v tomto období byly daleko krutější. Uplatňovaly se podle zvykového práva, "oko za oko, zub za zub". Verdikt nad zločinci vynášel panovník. Za závažné provinění byl udělován rozsudek trestu smrti, za méně závažné prohřešky tresty mrzačící. Ty měly většinou přímou souvislost s konkrétním zločinem, takže se za krádeže sekaly ruce či prsty, za pomluvu byl vyříznut jazyk apod. Uplatňovány byly také majetkové tresty, pokuty nebo propadnutí majetku. Široce uplatňovány byly též tresty bitím, zneuctěním, vyhnanstvím a také otroctvím (Jůzl, Olejníček 2004, s.36-47).

5.2 Feudalismus

Způsob a krutost vykonávání uložených trestů dostal v tomto období svého vrcholu. Druh ukládaných trestů se příliš nezměnil. Častým doprovodným jevem při výsledku provinilců bylo mučení. Podezřelí se pod tíhou tohoto krutého výsledku přiznávali i ke skutkům, které nespáchali. Vznikají první soudní systémy a trest nevynáší pouze panovník. Od první poloviny 13. století se ve Španělsku formuje tzv. krvavá inkvizice, která se postupně dostává do všech evropských zemí a roztáčí tak kolotoč bizarních obvinění z čarodějnictví, mučení, honů na čarodějnice a dalších podobných absurdit. Procesy proti údajnému čarodějnictví skončily v českých zemích až v polovině 18. století. Počínaje 16. stoletím začínají být zřizovány věznice v pravém slova smyslu,

např. Špilberk. Úlohu zajištění provinilce plnily do té doby hrady, kláštery, věže radnic nebo mostů, ale i hluboké jámy se strmými stěnami. Trest však stále plní pouze funkci odplatnou a odstrašující. Snahy o nápravu a odklon od delikventního jednání jsou pouze ojedinělé a spíše výsadou církevních vězení (Uhlík 2006, s. 51-101).

5.3 Osvícenství

Počátky rozvoje moderního vězeňství spadají právě do tohoto období. Poprvé jsou v souvislosti s trestem a trestáním vysloveny požadavky na jeho humanizaci. Jako první kritizuje dosavadní systém trestání provinilců anglický politik a právník Thomas More. Upozorňuje na nepřiměřené tresty vůči spáchaným činům. Na jejich krutost a neúctu k lidskému životu. Francouzský právník a filosof Montesquieu uveřejnil požadavek na nezávislost soudů a soudců, zásadu úměrnosti mezi trestným činem a trestem a především vyslovil nutnost výchovné funkce trestu. Osvícenci formulovali dvě základní pravidla pro koncepci trestního práva:

- a) **žádný trestný čin bez zákona**, tedy čin který není uvedený v zákoně, není trestným činem
- b) **žádný trest bez zákona**, tedy pachatelé lze uložit pouze takový trest, který je v zákoně uveden

Na tyto osvícenské principy navazoval Cessare Beccaria a jeho tzv. klasická škola. Je autorem známého díla "O zločinech a trestech". Byl odpůrcem trestu smrti a všech krutých a nelidských trestů. Účelem trestu má být ochrana společnosti a převýchova odsouzeného, nikoliv způsobit utrpení (Černíková 2008, s. 33).

Na českém území, resp. rakouském a uherském, doznal systém trestání provinilců největších reforem za vlády královny Marie Terezie. Od druhé poloviny 18. století bylo postupně upuštěno od ukládání trestu smrti. Vydala trestní zákoník a roku 1776 zakázala mučení vězňů. Tortura jako výslechový prostředek mohla být uplatňována pouze u zvlášť závažných zločinců a navíc podle stanového postupu a nákresů. Místo poprav byli odsouzení posíláni na nucené práce za obzvlášť těžkých podmínek. Na tyto reformy navázal syn Marie Terezie Josef II. Ovlivněn idejemi velké francouzské revoluce dále humanizoval trestání provinilců.

Počátkem 19. století se započalo s umístováním mladistvých odděleně od ostatních vězňů. Zlepšily se i ubytovací a stravovací podmínky, vězni dostávali slavníky, třikrát týdně teplé jídlo a v neděli maso. Mohli číst i ve všední dny. Okovy se dávaly pouze při nedodržování kázně. Významnou osobností tohoto období v oblasti vězeňství byl český

kněz a učitel František Josef Řezáč. Sám byl koncem 40. let 19. století krátce uvězněn a osobně tak poznal zoufalé podmínky, ve kterých vězni vykonávali své tresty. Roku 1852 vydal dílo *"Vězeňství v posavadních spůsobech svých s návrhem o zdárnější trestání a polepšování zločinců"*. F. J. Řezáč věřil především v moc vzdělání a výchovy provinilců. Ve spise "Vězeňství" se zabýval i otázkami péče o propuštěné vězně (Uhlík 2006, s. 111-194).

5.4 Moderní pojetí penologie

Po vzniku samostatného Československa dochází k zavedení moderních přístupů v oblasti vězeňství. Propuštění jsou političtí vězni a věžňi, kteří odmítali bojovat na straně Rakouska v I. sv. válce. Věznice jsou po rozpadu habsburské monarchie ve zbídačeném stavu. Trest odnětí svobody, nebo-li trest žalářem, je nejčastěji a zcela běžně udělovaným trestem. Vedle něj bylo možné uložit i trest smrti. Převýchovy bylo dosahováno pomocí práce, školní a duchovní výchovy a výchovy ke kázni. Z věznic byly převezeni cizí vězni do svých domovských států.

Vězni, kteří ve vězení zůstali, dostávali veřejné práce, byli vedeni k dodržování hygieny a byly jim k tomu umožněny podmínky. V některých věznicích se mohli dokonce vyučit řemeslům. Ve věznicích byly zřízeny knihovny a vězni nebyli v četbě nijak omezováni. Mohli posílat korespondenci a přijímat návštěvy. Za vězni docházeli lektoři a pedagogové. Nejvyspělejší úroveň doznává koncepce českého vězeňství ve 30. letech 20. století, kdy se dostává svou kvalitou na roveň té evropské. Důkazem jest ocenění udělené na 10. Mezinárodním kongresu pro trestní právo a vězeňství pořádaném v Československu (Uhlík 2006, s. 210-236).

Veškerý dosavadní rozvoj českého vězeňství byl zastaven německou okupací v roce 1939. Do konce války sloužila česká vězení nacistickým účelům. O jakémkoliv humánním zacházení s odsouzcenci zde nemůže být řeč.

Po roce 1945 se projeví snahy o navázání na vyspělou úroveň vězeňství 1. republiky. Ve vězeních se nacházela řada zrádců a kolaborantů. Veškeré snahy o navázání na prvorepublikovou koncepci vězeňství byly však definitivně zmařeny utvořením totalitního státu v roce 1948 a uchwácením politické moci ze strany komunistů. Trestní politika včetně vězeňství byla až do 60. let zneužívána vrcholnými představiteli totalitní moci ke svým politickým účelům. Jediným nástrojem k nápravě odsouzených je práce.

Od poloviny 60. let začínají být uplatňovány požadavky vyplývající ze Standardních

minimálních pravidel OSN pro zacházení s vězni. Ve vězeňství se začínají uplatňovat pedagogové, psychologové a sociální pracovníci. Dochází k vnitřní diferenciaci vězňů. Odborným centrem zabývajícím se otázkami vězeňství se stává Výzkumný ústav penologický. Ten se zajímá o stav vězeňství nejen v Československu, ale i v zahraničí, provádí výzkumy v oblasti diagnostické a terapeutické a další. V jeho čele stál doc. PhDr. Jiří Čepelák CSc. V roce 1980 byl VÚPen z ekonomických důvodů zrušen. Rozvoj vězeňství a pozitivní změny v tomto oboru byly značně ochromeny.

Obrat nastává až po listopadu 1989. V roce 1990 je představena koncepce reformy českého vězeňství. Je zrušen trest smrti a je nahrazen doživotním trestem. V roce 1992 je koncepce reformy zpracována v duchu Evropských vězeňských pravidel. Přijetím zákona 555/1992 Sb., o vězeňské službě a justiční strážní zaniká Sbor nápravné výchovy a je zřízena Vězeňská služba ČR. Rozvoj vězeňství je směřován do třech základních proudů.

1. modernizace vězeňských zařízení a jejich vybavení
2. vytvoření účinného systému zacházení s vězňami
3. profesionální zkvalitnění personálu

Výzkumná penologická činnost nebyla dosud plně obnovena a penologickým výzkumem se okrajově zabývají někteří pracovníci Akademie Vězeňské služby a Institutu pro kriminologii a sociální prevenci.

6 Negativní jevy ve vězení

V následující kapitola pojednává jednak o negativních důsledcích věznění a o pojmech jako prizonizace a "druhý život" vězňů. Druhá část této kapitoly se zabývá nežádoucími, negativními jevy vyskytujícími se v chování vězňů. V této části bude zmíněno téma fyzické agrese ze strany odsouzených vůči personálu, vůči spoluvězňům, vůči sobě (autoagrese) nebo proti majetku. Dalším závažným tématem spadajícím do této kapitoly je volní odmítání stravy, hromadná vystoupení, nebo distribuce a zneužívání návykových látek.

Problematika výskytu negativních jevů mezi vězni je velice obsáhlá. Je to dáno jednak vysokou koncentrací osob s výrazným protispolečenským chováním, ale také frustrací z uvěznění, značnou organizovaností života vězňů, snahou o korekci chování, nízkou možností k uspokojování každodenních potřeb a dalších. Následující řádky se proto věnují pouze těm negativním jevům, které je potřeba blíže vysvětlit a ozřejmit pro účely této práce.

Nikde jinde než ve vězení nelze, jak již bylo uvedeno, nalézt tak výraznou koncentraci osob s výrazným protispolečenským chováním. V této souvislosti je nutné podotknout, že přestože jsou všichni vězni odsouzeni za závažné, či méně závažné protispolečenské chování, není zákonitě, že v tomto chování budou pokračovat i během výkonu trestu odnětí svobody. V praxi se můžeme setkat s případy, kdy jsou odsouzení za brutální násilné činy, či závažnou majetkovou trestnou činnost personálem hodnoceny jako bezproblémové, nekonfliktní osoby. Může se však stát, že se takto jeví pouze v zorném poli zaměstnanců a realita může být odlišná, nebo u nich již došlo k úplné adaptaci na vězeňské prostředí, což je v procesu resocializace podstatná překážka.

Samotný fakt uvěznění a následný pobyt ve vězení s sebou přináší celou řadu doprovodných rizikových a nežádoucích jevů. Ty se vyskytují i přes veškerou snahu personálu o jejich regulaci a eliminaci. Sochůrek (2007c, s. 6) uvádí mezi podstatnými rizikovými jevy doprovázejícími pobyt odsouzených ve věznicích následující:

- zvýšené riziko přenosu chorob, jako jsou žloutenka typu C, nebo virus HIV např. při homosexuálním styku, při aplikaci drog nebo při používání nesterilizovaných jehel při tetování
- zpretrhání pozitivních sociálních vazeb

- snižování samostatnosti, sebeovládání, rozhodování
- posilování komplexů méněcennosti
- stigmatizace (nálepka kriminálního) jako překážka při reintegraci do společnosti
- růst zadluženosti (náklady výkonu trestu, neschopnost splácet výživné apod.)
- vzájemná demoralizace vězňů - tzv. "kriminální nákaza"

Pro pochopení problematiky života odsouzených ve věznicích, je zapotřebí seznámit se s jevy doprovázející výkon odnětí svobody, těmi jsou, jak již bylo zmíněno, proces prizonizace a tzv. "druhý život" odsouzených.

6.1 Prizonizace

Proces prizonizace je jev, který úzce provází proces adaptace na podmínky výkonu trestu trestu a pobyt ve vězení. Jedná se tedy v tomto smyslu o formu adaptace nežádoucí a značně komplikující proces následného zařazení odsouzeného zpět do společnosti. Snahy personálu o jeho eliminaci jsou více či méně neúčinné. Riziku prizonizace se nevyhne téměř žádný dlouhodobě uvězněný odsouzený. Aby takový odsouzený "přežil" výkon tohoto uloženého trestu, přistoupí bezvýhradně na podmínky, které jsou na něj kladeny a zcela se jim přizpůsobí. Proces prizonizace probíhá postupně ve dvou rovinách, resp. má dvě složky. Institucionalizaci a ideologizaci (Černíková a kol., 2008, s. 119).

6.1.1 Institucionalizace

Současný způsob výkonu trestu v českých věznicích je přísně a vysoce organizován. Drobné rozdíly lze mezi jednotlivými věznicemi najít, ale jedná se spíše o drobné úpravy např. ve vnitřních řádech nebo časových rozvrzích dne. Jako zanedbatelné však nejsou tyto odlišnosti vnímány ze strany odsouzených. Tyto rozdíly je možné vnímat např. po přemístění konkrétního vězně do jiné věznice, kde se personál běžně setkává s tvrzením, že v jiné věznici je to či ono povoleno a v této striktně zakázáno.

V důsledku takto vysoce organizovaného života odsouzených v drtivé většině dochází k úplné adaptaci na tento systém, což zpravidla vede ke ztrátě jakékoliv vlastní iniciativy. Část takto adaptovaných vězňů se chová vůči personálu slušně, nekonfliktně, ochotně plní požadavky a mezi zaměstnanci platí za "dobrého vězně". Jedná se zpravidla o recidivisty, kterým vyhovuje způsob života, kdy veškeré jejich záležitosti obstarávají ostatní a na ně je kladen minimální nárok. V extrémním případě je institucionalizovaný způsob života přijímán jako jediný možný a jeho existence mimo zdi vězení je značně problémová a konfliktní.

Oproti tomu jiná část vězňů reaguje na přísnou organizovanost zcela opačným způsobem a vyjadřují vůči němu odpor a nevolí k jakékoli spolupráci, vyskytují se poruchy chování. Takovéto projevy jsou patrné zejména u prvotrestaných odsouzených a u odsouzených ke krátkodobým trestům odnětí svobody. U personálu věznic jsou takovéto projevy hodnoceny negativně a vězni jsou za takové chování nezdánlivě trestáni.

Vězni, kteří takovýmto negativním způsobem reagují na podmínky výkonu trestu, čelí na jedné straně tlaku ze strany personálu a na druhé zároveň tlaku dalších odsouzených, zejména těch "infikovaných prizonizací". Takového vězně označují jako "problémového" a vyvíjejí na něj fyzický i psychický nátlak, protože "dělá problémy". Když na takový tlak ze strany spoluvězňů upozorní, bývá označen za "bonzáka a donašeče". Různými intrikami, mystifikací a manipulací personálu se pak snaží o vymístění takového vězně z ložnice, oddílu, ubytovny nebo dokonce věznice (Černíková a kol. 2008, s. 119-120).

6.1.2 Ideologizace

Ideologizace je proces, při kterém se odsouzený postupně ztotožňuje s normami, hodnotami a postoji, které se utvářejí v kvaziformálních skupinách odsouzených. Takový vězeň se přizpůsobuje vězeňské subkultuře, používá výrazy vězeňského argotu a nezdánlivě se zapojuje i do nelegálních aktivit těchto skupin (více v kapitole "druhý život" odsouzených).

Určitá skupina odsouzených přejímá postoje hodnoty a normy neformálních skupin pouze okrajově a vnitřně se s nimi neztotožňuje. Důvodem je eliminace tlaku těchto neformálních skupin a zdánlivé začlenění do kolektivu, tzv. "nevyčnívání z řady" (Sochůrek 2007c, s. 12-14).

6.2 "Druhý život" odsouzených

Pro souhrn asociálních a antisociálních aktivit odsouzených během výkonu trestu používají někteří autoři (Kopp a kol. in Černíková a kol. 2008, s. 125) termín "druhý život" odsouzených. Pod tento termín zahrnují veškeré nelegální nebo nepovolené aktivity, které odsouzení vyvíjejí v době, kdy nejsou pod dohledem zaměstnanců věznice, zejména v nočních hodinách. Druhý život se mezi odsouzenými vyskytuje napříč českými věznicemi bez výjimky. V každé věznici je intenzita těchto aktivit více či méně limitována vnitřními předpisy a nařízeními a také přístupem personálu. V žádném případě nelze tento jev eliminovat beze zbytku a dokud budou v českých věznicích vězni, bude tu i jejich druhý život.

Zřejmě nejrozšířenější aktivitou druhého života odsouzených je černý trh. Ve vězeňském slangu je pro tuto aktivitu užíván termín "kolchoz" (Sochůrek 2007c, s. 17, Mařádek 2005, s. 155). Podstatou kolchozů je shromažďování, směňování a distribuce dovolených i nedovolených věcí. Kolchoz vždy ovládá několik zkušených vězňů, kteří se těší značné úctě v širokém kolektivu odsouzených. Disponují finančními prostředky a značným vlivem. Nashromážděné prostředky a předměty (ve vězeňském argotu majetky) poté prodávají nebo směňují s ostatními odsouzenými za jiné nebo za úsluhy, informace apod. Z dostupných a povolených věcí, které tito *kolchozníci* distribuují, jsou káva a tabák, na oplátku vyžadují například jídlo, různé posluhy, léky, civilní oblečení, ale i ústavní upravené "na míru" a další. Z důvodu bezhotovostního platebníku styku ve všech českých věznicích, se neformálním platidlem mezi odsouzenými staly právě káva a tabák. V poslední době se k těmto neformálním platidlům přidaly poštovní známky a telefonní karty. Tento způsob distribuce zboží mezi odsouzenými se vyvinul jako reakce na nedostatek zboží, které je v běžné populaci běžně k mání. Více než nedostatek zboží působí jako příčina nedostatek prostředků k jeho legálnímu obstarání, tedy např. nákupu ve vězeňské kantýně nebo přijetí v nárokovém balíčku.

Mezi nejžádanější ilegální předměty patří drogy a léky s psychotropními účinky, používání mobilního telefonu. Cena takového nedostatkového zboží několikanásobně převyšuje svou běžnou hodnotu, za kterou ji lze pořídit na ilegálním trhu mimo vězení. Léky získávají tyto skupiny vězňů od spoluvězňů, kteří je mají předepsány lékařem, avšak nejruznějšími podvodnými triky tyto léky neužívají.

Samostatnou kapitolu tvoří ilegální trh s drogami. Cest, kudy se drogy do vězení dostávají, je několik. Předáním při návštěvách, přinesením z pracovišť mimo věznici nebo z vycházky mimo věznici, korespondencí nebo v balíčku a nelze vyloučit ani ojedinělé případy spolupráce zaměstnanců věznice na tělo ilegální aktivitě. O průniku drog do věznice více v následující kapitole.

V neposlední řadě přičítá Sochůrek (2007c, s. 18) aktivitám druhého života odsouzených i organizaci a hraní hazardních her o peníze, věci nebo služby. Přestože je tato aktivita zákonem o výkonu trestu zakázána (169/1999, §28, odst. 3, písm. d) většina personálu tuto aktivitu toleruje, neboť je obtížné odsouzeným prokázat, že tuto hazardní hru skutečně hrají o peníze, věci nebo služby.

Příčiny a důsledky prizonizace lze přičítat samotnému faktu uvěznění a zbavení osobní svobody. Rizika s ní spojená jsou patrná zejména po propuštění odsouzeného

a v jeho následné integraci do společnosti a bezproblémovém soužití s ostatními lidmi v běžné populaci. Oproti tomu druhý život odsouzených sebou přináší hrozby a bezpečnostní rizika během výkonu trestu. Problémy nastávají při vyvíjení tlaku dominantních jedinců na slabší odsouzené při neplnění závazků a "povinností" vyplývajících z černého trhu a nedovolených aktivit, ale také například při předávkování drogami, léky nebo agresivním jednáním pod jejími účinky.

V druhé části této kapitoly uvedu několik vážných negativních jevů, které se mezi odsouzenými vyskytují a které mají zásadní význam pro tvorbu této práce. První skupinu budou tvořit jevy, které mají svůj původ v agresi a agresivním chování odsouzených. Druhou budou naplňovat jevy související s průnikem a zneužíváním drog ve věznicích a třetí bude souviset s kázní odsouzených, resp. jejich protestním a manipulativním chováním.

6.3 Agrese a agresivita v penitenciárním prostředí

Jak jsem již několikrát v textu uvedl, v penitenciárním prostředí dochází ke značné kumulaci osob s výrazným asociálním a především antisociálním chováním. Agrese je jedním z nejčastějších projevů takového chování ve věznicích. Teorií příčin vzniku agrese je celá řada a pro účely této práce není podstatné se jimi do hloubky zabývat. Příčiny vzniku a výskytu agrese v penitenciárním prostředí může být nepřeberné množství. V další části této kapitoly budou popsány některé její projevy.

Mnozí z řad odsouzených odpykávají trest za násilný trestný čin a vězení jejich agresivní sklony ještě více umocňuje. Agrese je ve vězeňském prostředí nejčastěji uplatňovaný nástroj k dosažení sledovaného cíle. V počátcích se může jednat pouze o agresi verbální, přerůstající v agresi instrumentální až po fyzické napadení. Přestože Vězeňská služba podniká veškeré možné kroky k eliminaci agrese a násilí ze strany odsouzených, je tento jev široce rozšířen a v praxi mezi vězni velmi často uplatňován.

Mařádek (2005, s. 12) rozlišuje agresi v penitenciárním prostředí na agresi zaměřenou navenek a agresi zaměřenou na sebe. Černíková (a kol. 2008, s.129) doplňuje ještě fyzickou agresi vůči majetku. Více v následující části.

6.3.1 Fyzická agrese vůči zaměstnancům

Fyzickou agresi považují spíše za jev nahodilý, nikoliv však vzácný nebo dokonce vyloučený. Černíková (a kol. 2008, s. 127) rozděluje způsoby agrese vůči personálu věznic do dvou kategorií. V první je akt agrese ze strany vězně nebo více vězňů plánovaný a připravený. V druhém případě je víceméně nahodilý a reaktivní.

Při plánovaném útoku na zaměstnance věznice jde zpravidla vězňům o jedinou věc a tou je dostat se pryč z vězení. Může se tedy jednat buď o eliminaci případné překážky při útěku nebo si případně opatřit takové prostředky, které by jim útěk umožnily (např. uniforma, klíče, výzbroj atd.).

Riziko takového útoku je vysoké u vězňů s velmi dlouhými tresty, příp. u vězňů kterým velmi vysoký trest hrozí. Například nájemní vrazi, násilníci, lupiči atd. Tito vězni "nemají co ztratit" a útěk za pomoci napadení nebo eliminace personálu pro ně může být poslední nadějí. Do této rizikové skupiny patří také členové ruskojazyčných gangů. Největším rizikem, při kterém hrozí pokus vězněné osoby o útěk, je eskorta mimo vězeňské zařízení, například při přemístění nebo umístění mezi věznicemi, k soudu nebo k vyšetřujícím orgánům. Nejslabším místem pak bývá eskorta do civilního zdravotnického zařízení. Vězeň v těchto případech nemusí překonávat důmyslnou ostrahu vězeňského objektu a oplocení. Případná nápomoc dalších osob je v tomto případě také snažší. Přítomnost většího počtu civilních osob často vylučuje použití střelné zbraně. Většina vězňů však volí spíše útěk bez použití fyzického násilí.

Nejnámější a bohužel i nejtragičtější případ napadení vězeňského personálu je z tehdejšího nápravného zařízení Leopoldov na Slovensku, 23. listopadu 1991 ve večerních hodinách. Skupina sedmi vězňů naplánovala útěk, který se jim podařilo dokonat. Vše začalo brutálním útokem Tibora Polgáriho na jednoho z dozorců, kterého udeřil a další ze spoluvězňů ho ubodal improvizovaným nožem. Polgári se převlékl do ukořistěné uniformy a s dalšími šesti vězni přepadli a spoutali další dva dozorce. V jejich uniformách a s pomocí klíčů se dostali Polgári s jedním spoluvězněm až na operační středisko poblíž hlavní brány, kde povraždili další čtyři příslušníky a zmocnili se dvou samopalů a čtyř pistolí. Vrátili se pro pět spoluvězňů a utekli na svobodu. Zatčení byli do dvaceti hodin od útěku. Polgári, Uriga a Harvan dostali za vraždy dozorců doživotí. Ostatní od 13-ti do 18-ti let (Jedlička 2015).

Častějším případem napadení vězeňského personálu je emotivní reakce na určitý podnět. Jedná se o hněvovou formu agrese jako reakce na podnět vyvolaný zaměstnancem. V mnoha případech lze takovýmto formám agrese předejít, pokud zaměstnanec postupuje takticky a volí přiměřené způsoby komunikace adekvátní ke vzniklé situaci. Ne vždy se útoku podaří zabránit, neboť ten může být pouze vyvrcholením dlouhodobé frustrace a tenze odsouzeného a podnět zaměstnance byl tou pomyslnou "poslední kapkou," která spustila neadekvátní a zlostnou reakci. Svou roli v těchto případech sehrává i duševní porucha daného jedince, jeho nízká sebekontrola atd.

Dojde-li k takovéto mimořádné události, vždy následuje důkladné vyšetřování s cílem odhalit příčiny takového jednání a následují opatření, která mají takovému

jednání v budoucnu zabránit. Ze své desetileté praxe si vzpomínám na několik incidentů, při kterých došlo k fyzickému napadení personálu, žádného jsem nebyl přímým účastníkem. Ani v jednom případě nebylo napadení tak intenzivní, aby skončilo vážným poraněním nebo pracovní neschopností. V jednom případě napadl vězeň specializovaného oddělení psycholožku a v několika případech polil vězeň dozorce přítomného výdeji stravy jídlem. Za celou svou kariéru jsem v domovské věznici nezaznamenal útok na zaměstnance, který byl předem připravený a naplánovaný.

6.3.2 Fyzická agrese mezi spoluvězni navzájem

Napadení mezi spoluvězni je ve vězněnské praxi celkem běžný jev. Napadení se může odehrát jak mezi dvěma nebo více vězni jako jednorázové fyzické napadení nebo méně často jako rvačka. Černíková (a kol. 2008, s.128) uvádí jako nejčastější příčiny fyzického napadení mezi odsouzenými:

- vyvrcholení aktuální rozepře nebo hádky
- vrchol dlouho trvající vzájemné nesnášenlivosti
- dluhy a závazky vyplývající z "druhého života" odsouzených
- boj o dominantní postavení v různých uskupeních uvnitř věznice
- žárlivost na vzaty mimo vězení, ale i uvnitř
- šikana

Vězeňská služba se snaží všem těmto projevům fyzické agrese mezi spoluvězni čelit. Při náznacích takového jednání dochází k rozstěhování vězňů, u kterých hrozí otevřený konflikt, nebo již ke konfliktu došlo. Obdobným, avšak méně častým opatřením, může být i přemístění do jiné věznice. Potenciální oběti agrese nebo dokonce šikany se umísťují s ohledem na tuto potenciální hrozbu, příp. je komise zařazuje dle NGŘ 12/12 o včasném předcházení, odhalování a zabránění násilí mezi obviněnými, odsouzenými a chovanci. Odsouzení se dle zmíněného nařízení zařazují jako možné oběti fyzického násilí, dále sem patří vězni s výrazně sníženou tělesnou hmotností, nízkou mentální úrovní a také další vytipovaní vězni, u kterých je znám charakter trestné činnosti díky medializaci. Poslední skupinou jsou vytipovaní vězni charakterističtí výkonem povolání, díky kterému by se mohli stát případnou obětí agrese ze strany spoluvězňů, patří sem bývalí policisté, celníci, vězeňští zaměstnanci a podobně. Takto vybraní vězni jsou pravidelně do dvou hodin, resp. do hodiny, fyzicky kontrolováni. Jednou týdně se u nich provádí prohlídka těla, zda nenesou stopy po fyzickém násilí a jednou do měsíce provádí tuto kontrolu lékař. Každé sebemenší poranění je evidováno a následně prošetřováno.

Na druhou stranu jsou dle zmiňovaného nařízení zařazováni také agresori, tzv. možní pachatelé násilí, kteří jsou stejně jako potencialní oběti do dvou hodin fyzicky kontrolováni. Tomuto zařazení se přikládá pozornost i při předvádění uvnitř věznice např. k lékaři nebo k odborným zaměstnancům, tak i při eskortách mimo vězení.

Odhalit agresivní jednání vězňů a poté ho dokázat při kázeňském řízení, popř. soudním projednávání je dosti obtížné. V běžné praxi se setkávám s tvrzením napadených, že inkriminované zranění si způsobili pádem v umývárně, uklouznutím na mokré podlaze nebo například neopatrným ohnutím a udeřením hlavou o osobní skříňku. Takováto reakce je vcelku pochopitelná. Napadený se bojí reakce a tlaku spoluvězňů, pokud by případ ohlásil a tak raději mlčí.

6.3.3 Ničení majetku věznice

Ničení majetku a zařízení je naprosto běžný jev a potýká se s ním úplně každá věznice. Z hlediska bezpečnosti není tento jev závažný v porovnání s agresí vůči personálu nebo spoluvězňům. Věznicí však tímto jednáním musí potýkat a neustále poničené věci a zařízení opravovat, nebo poničené nahrazovat novými. Fyzická agrese vůči majetku a zařízení, příp. vybavení a výstrojním součástkám slouží především jako pomyslný ventil k uvolnění nahromaděného napětí. V některých případech slouží jako pouhá zábava k ukrácení dlouhé chvíle.

6.3.4 Sebevražedné jednání a automutilace

Sebevražedné jednání a automutilace, nebo-li sebepoškození, patří mezi vážné poruchy jednání, zaměřené proti vlastnímu tělu a jeho integritě. Motivací k takovému jednání může být celá řada. V nejširším měřítku lze takové chování rozdělit na účelové a neúčelové. Přičemž účelovým jednáním věznic vyvíjejí nátlak na personál věznic a chtějí si vydíráním vymoci určité výhody nebo úlevy. Neúčelovým jednáním je únik z psychické tenze a nahromaděné frustrace.

Nejlépe vystihuje motivační faktory sebevražedného jednání Sochůrek (2007c, s.33):

- krize z uvěznění
- výčitky svědomí
- nátlak na personál
- citové vydírání blízkých mimo vězení
- vyvolání lítosti

Jůzl a Olejníček (2004, s. 101) spatřují nejčastější způsoby provedení sebevražedného jednání v:

- řezání žil a tepen na končetinách a krku
- škrcení různého typu (strangulace)
- dušení
- používání chemických prostředků

Sebepoškození mívá spíše nátlakový charakter než uvolnění tenze. Vězni se při něm například řežou na předloktích rukou, většinou mimo tepny, aby nedošlo "omylem" k vážnějšímu poškození. Výjimkou nejsou řezné rány v oblasti krku a hlavy. Využívají k tomu břity z holicích strojků, kusy skla, plechu apod.

Mezi "oblíbené" způsoby sebepoškození patří polykání cizích předmětů. Snahou je vyvolat pozornost personálu a zajištění lékařského zákroku, případně krátkodobé umístění ve vězeňské nemocnici. Oblíbenými předměty jsou knoflíky, kusy příborů, skobiček, skla. Samostatnou skupinou polykaných předmětů jsou tzv. kotvy. Tyto předměty jsou uspusobeny tak, aby je nebylo možno snadno vytáhnout nebo vydávit. Jedná se například o ohnuté hřebíky, části lžic, kancelářské sponky atd.

Vpichování infikovaných předmětů pod kůži je méně časté než řezání a polykání, ale v penitenciární praxi je možné se i s tímto druhem sebepoškození setkat.

Poslední skupinu tvoří zneužívání nejrůznějších omamných a psychotropních látek, jako léků, drog, silných vývarů z čaje a tabáku, nebo přírodních látek (Jůzl a Olejníček 2004, s. 100).

Každý případ sebepoškození a pokusu o sebevraždu je ze strany Vězeňské služby náležitě prošetřen, aby byly zjištěny důvody takového chování. S dotyčným vede pohovor ošetřující lékař, psycholog, speciální pedagog, případně vedení výkonu trestu odnětí svobody. Léčení následků sebepoškození bývá u mnoha případů nákladné a složité (Mařádek 2005, s.98).

6.3.5 Volní odmítání stravy - hladovka

Volní odmítání stravy má ryze nátlakový charakter. Vězni si pomocí něj dožadují ústupků ze strany věznice nebo tímto způsobem reagují na odmítnutí žádosti nebo v důsledku jiného konfliktu s personálem. Ojedinele je hladovka protestem nebo nátlakem na instituce nebo osoby mimo vězení. Odsouzení se tím mohou dožadovat např. obnovy procesu, vyvíjejí nátlak na OČTŘ nebo také na příbuzné a blízké. Veřejností je hladovka, na rozdíl od poškození pořezáním, srozumitelná a vnímána vcelku pozitivně. V běžné praxi se navíc rozlišuje, zda vězeň odmítá pouze stravu, nebo zda odmítá stravu i příjem tekutin (tzv. suchá hladovka). Ta je s ohledem na zdraví

odsouzeného závažnější a vězeň je lékařským personálem kontrolován s patřičnou intenzitou (Černíková a kol 2008, s. 134, Jůzl a Olejníček 2004, s. 103).

Ze své praxe si vzpomínám na úsměvný případ, kdy starší vězeň držel hladovku celých 23 dní a během této doby dokonce přibral dva kilogramy. Tento případ poukazuje na fakt, že odmítání stravy může být pouze fiktivní a vězni přijímají stravu, kterou jim spoluvězni donesou nebo nezkonsumují.

6.3.6 Průnik drog do věznice

Průnik drog do českých věznic je jedním z nejpálčivějších problémů současného vězeňství. Drogy se ve věznicích nevyrábí, dostávají se tam již ve finální podobě. Cest, nebo-li způsobů, jak do věznice drogy dopravit, je celá řada. Na následujících řádcích uvedu několik vlastních zkušeností s touto problematikou.

Jednou z možností je korespondence, resp. doručení v balíčku. Vězni mohou dle zákona 169/199 Sb. (§24) přijímat jednou za šest měsíců balíček s potravinami a věcmi osobní potřeby. Balíček s prádlem, oděvy a věcmi potřebnými k programu zacházení nebo ke vzdělávání mohou vězni přijímat bez omezení. Zde vzniká prostor k distribuci drog do vězení. Nápomocné osoby mimo vězení dokáží drogu důmyslně skrýt třeba do potravin, do pomůcek k programu zacházení nebo i do oblečení. Některé balíky jsou kontrolovány namátkově za pomoci služebních psů cvičených k vyhledávání omamných a psychotropních látek. Dále prochází veškerá korespondence i balíky důkladnou kontrolou vyškoleného personálu. I přes veškerá opatření se daří touto cestou do věznice drogy distribuovat. Vzpomínám si na případy, kdy bylo malé množství drogy ukryto pod poštovní známkou.

Další možností průniku drogy do věznice je pronesení vězni pracujícími mimo věznici. Na venkovních pracovištích využívají vězni kontaktu s civilními osobami, které jim drogu obstarají a přinesou na pracoviště. Samozřejmě s patřičnou příirážkou. Pracující vězeň poté drogu ukryje v oblečení, v torně, ve které si na pracoviště nosí svačinu, nebo v tělních dutinách (ústech, konečníku), případně spolknutí drogy v nepropustném obalu. Ukrytí drogy v konečníku je nejspolehlivější před případným nálezem vězeňským personálem. Vězni vracející se z pracovišť jsou totiž povinni podrobit se důkladné osobní prohlídce. Ani tato prohlídka není stoprocentní zárukou odhalení drogy a ta má možnost se tímto způsobem do vězení dostat. Dále je buď zkonsumována přímo vězněm, který ji do vězení pronesl, nebo prodána za několikanásobnou cenu než má mimo vězení.

Další možností dostat drogu za zdí věznice je předáním při návštěvě blízkých osob.

Civilní osoby, které vstupují do věznice za účelem návštěvy odsouzeného, nejsou podrobeni zdaleka tak důkladné prohlídce jako vězni vracející se z pracovišť. Ukryt drogu proto pro ně není tak namáhavé. Při vlastní realizaci návštěvy ji pak v nestřeženém okamžiku předají odsouzenému, který ji obratně uschová. Často si vyžádá za tímto účelem odvedení na toaletu a drogu si uschová opět do oděvu, úst nebo konečníku. Obdobný způsob předání drogy nelze vyloučit ani u návštěv obhájců a advokátů.

Jako poslední zmíním možnost distribuce drog do vězení vhašováním přes oplocení věznice přímo do vězeňského areálu. Tato možnost je však limitována umístěním a architektonickým řešením konkrétní věznice. Ze své praxe si vybavuji rozhovor s vězněm, kterému manželka dopravovala drogy pomocí kuše. Balíček s drogou připevnila na šíp a ten poté vstřelila do okna celý svého manžela. Žena byla nakonec dopadena a odsouzena.

Jako možnou variantu distribuce drog do vězení nelze vyloučit ani ojedinělé selhání vězeňského personálu.

6.3.7 Zneužívání drog a alkoholu ve věznici

Míra zneužívání drog a alkoholu je přímo úměrná intenzitě jejího průniku do věznice. Čím jsou opatření ze strany Vězeňské služby přísnější a hlavně úspěšnější, roste poptávka po droze, stoupá její cena a ze strany vězňů je vyvíjené úsilí drogu opatřit. V případě alkoholu se jedná nejčastěji o náhražkový alkohol "domácí" výroby. Ve vězeňském slangu se nazývá kvak. Vyrábí se za pomoci kvasnic, ovoce a cukru apod. Podmínkou je několikadenní kvašení, což doprovází specifický zápach. Zkušení dozorcí již tento odér neomylně poznají a kvak vypátrají. Většina takto naloženého alkoholu se nedočká své konzumace a je zaměstnanci Vězeňské služby odhalena. Intenzita výroby takového alkoholu stoupá zejména s blížícím se koncem kalendářního roku. Výskyt běžného alkoholu je ve věznici méně častý, spíše ojedinělý. Vězni nahrazují jeho účinky léky nebo drogami.

Mnohem větší problémy působí vězeňské službě zneužívání drog. Uživatele drog ve vězení je možné rozdělit do dvou, resp. třech kategorií. První tvoří vězni, kteří nadměrně užívali drogy i "civilním prostředím" a ve vězení v tom pokračují. Druhou skupinou jsou vězni, kteří, přes veškerou snahu personálu jim v tom zabránit, přicházejí do styku s drogou poprvé až ve vězení. Poslední skupinou jsou problémoví uživatelé, kteří před nástupem do výkonu trestu sice drogu zneužívali, ale ve vězení si ji nemohou, nedokážou nebo nechtějí opatřit a jsou tak donuceni k abstinenci (Mařádek

2005, s. 32-33).

Příčin zneužívání drog ve vězení je několik. Mezi hlavní patří, jak jsem již uvedl výše, návyk z civilního prostředí. Craving je v tomto případě tak intenzivní, že si vězeň najde a obstará drogu i ve vězení. Dalším důvodem pro užívání drogy je propagace drogy ve vězeňské subkultuře a její tlak na jedince "zapadnout" mezi ostatní. Možnou příčinou je i šok z uvěznění, překonání depresí a adaptačních problémů a pocitů bezmoci. Život ve vězení je dosti stereotypní, některým uživatelům pak droga přináší rozptýlení a překonání pocitů nudy (Černíková a kol, 2008, s. 137-137).

Užívání drog ve vězení s sebou nese stejná rizika jako užívání v civilním prostředí a přidávají se i další. Pro samotného vězně je to riziko především zdravotní, psychologické a edukační. Nedostatek injekčních stříkaček vede k jejich půjčování mezi vězni a tím vzrůstá riziko přenosu vážných chorob. Rizikem je i neznámý původ drogy a její složení. Dochází k dalšímu poškozování osobnosti odsouzeného a zhoršuje proces výchovného působení na vězně. To může vést k nárůstu recidivy. Nebezpečí představují drogy i pro vězeňský personál. Vězeň pod jejich vlivem je nevyzpytatelný a zvyšuje se riziko vzniku mimořádné události (Sochůrek 2008c, s. 43).

V některých věznicích jsou zřizovány bezdrogové zóny. Do těch jsou umísťováni například vězni, kteří nepřišli do styku s drogou před nástupem do výkonu trestu a během něho nechtějí být vystaveni tlaku k jejich užívání. Takové oddělení má zejména preventivní charakter. Odsouzení se zde dobrovolně podrobují orientačním testům na přítomnost omamných a psychotropních látek. Odsouzení zde mají větší možnosti k smysluplnému trávení volného času (Bezdrogová zóna 2015).

Přestože jsou opatření ze strany Vězeňské služby k zamezení zneužívání drog ve věznicích na vysoké úrovni, nedaří se a nejspíše nikdy nepodaří trh s drogami a jejich zneužívání ve věznicích úplně eliminovat. Tendence k užívání zejména tvrdých drog má vzrůstající tendenci a v podstatě kopíruje vývoj drogové scény mimo vězení. V budoucnu lze tedy očekávat vzrůstající tlak na průnik drog do vězení i jejich zneužívání mezi vězněnou populací (Sochůrek 2008c, s. 44-47).

6.3.8 Hromadná nekázeň

Hromadná nekázeň, příp. hromadné vystoupení, je dalším nátlakovým nástrojem vězněných osob, kterým si vynucují na personálu některé výhody, ústupky apod. Hromadná nekázeň proti vězeňskému řádu není většinou spojena s ničením zařízení a násilnostmi, může však přerůst až ve vzpuru, kterou demolice a násilnosti doprovázejí. Hromadné nekázně a vzpoury bývají rozpoutány malou skupinkou vězňů,

tzv. iniciátorů, kteří se poté snaží na svou stranu získat další spoluvězně. Příčina jejich vzniku může být často banální a i přes veškerou snahu personálu a všechna preventivní opatření nelze jejich vznik vyloučit. Sochůrek (2007c, s. 51) uvádí základní čtyři nejpodstatnější aspekty vzniku vzpoury:

- situace uvnitř věznice
- situace ve společnosti mimo vězení
- příklad v jiných věznicích
- rozdíly mezi věznicemi

Na všechny tyto aspekty vězni velmi citlivě reagují. Největším z nich je aktuální situace uvnitř vězení a s ní související rozdíly mezi jednotlivými věznicemi. Přestože je život vězňů vysoce organizován a řízen zákony a nařízeními, mezi jednotlivými věznicemi existují markantní rozdíly, které vězni vnímají. Může to být například přístup personálu k vyžadování jejich povinností, kvalita a množství připravované stravy, přetížená kapacita ubytovacích zařízení, kvalita lékařské péče, druhy volnočasových aktivit, šance na úspěch při žádosti o podmíněné propuštění, složení vězněné populace, úroveň bezpečnostních opatření a další.

Nebezpečí vzpoury se zvyšuje i po amnestiích prezidenta republiky. Důkazem zůstává největší vzpoura v historii Československého vězeňství, která vypukla ve věznici Leopoldov po amnestii prezidenta Václava Havla v roce 1990.

7 Současná podoba programu zacházení s vězněnými osobami

V následující kapitole se budu věnovat programům zacházení pro odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody. Pro potřeby této bakalářské práce jsem rozdělil programy zacházení do šesti kategorií podle jejich specifické náplně. V praktické části se budu snažit prokázat sovislost těchto programů zacházení s výskytem negativních jevů, jak jsou popsány v kapitole 6.

Všeobecná definice programu zacházení vyplývá ze zákona č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, §40-41. "*K dosažení účelu výkonu trestu věznic stanoví pro každého odsouzeného program zacházení jako základní formu cílevědomého a komplexního působení, jehož cílem je připravit odsouzeného na soběstačný život v souladu se zákonem po propuštění z výkonu trestu. Součástí působení na odsouzeného jsou rovněž metody a formy práce zaměřené na oblast řešení důsledků a dopadů trestné činnosti na poškozeného.*" Dále zákon (169/1999 Sb, §41) upřesňuje způsob zpracování programu zacházení. Ten se zpracovává na základě komplexní zprávy o odsouzeném, která je shrnutím psychologického, pedagogického, sociálního a lékařského posouzení. Program zacházení se sestavuje pro každého odsouzeného individuálně. Pravidelně je vyhodnocován a aktualizován. V případě, že odsouzený na sestavení programu zacházení nespolupracuje, je mu stanoven minimální program zacházení.

Komplexní zpráva o odsouzeném je výstupem z elektronického nástroje SARPO. Zkratka SARPO znamená Souhrná Analýza Rizik a Potřeb Odsouzených. Jedná se o metodický nástroj na hodnocení rizik a zdroj pro kategorizaci odsouzených. Informace do tohoto systému vkládají odborní zaměstnanci věznic, kterými jsou vychovatelé, psychologové, sociální pracovníci a speciální pedagogové. Využívají k tomu rejstřík trestů odsouzeného, vězeňský informační systém, spisovou dokumentaci, pozorování a rozhovor s odsouzeným a také penitenciární diagnostiku a další údaje.

Mařádek (2005, s. 76) k tomu dodává, že pravidelnou součástí programu zacházení je určení způsobu zaměstnávání, vzdělávání nebo jiné činnosti, která bude odsouzeného motivovat k samostatnému životu po propuštění.

Tyto definice určují za cíl programu zacházení především ovlivnění života

odsouzeného po jeho propuštění. Programy zacházení však mohou ovlivňovat chování odsouzeného již během výkonu trestu a vhodným nastavením tak korigovat některé nežádoucí projevy v chování vězňů.

7.1 Zaměstnávání odsouzených

Problematiku zaměstnávání a vzdělávání odsouzených upravuje zákon 169/1999 Sb. v §28, *odsouzený je povinen pracovat, pokud je mu přidělena práce a není uznán dočasně práce neschopným nebo není po dobu výkonu trestu uznán zdravotně nezpůsobilým k výkonu práce*. Dále §29 určuje, že pracovní zařazení musí být v souladu se zdravotní způsobilostí odsouzeného a s přihlédnutím k jeho dovednostem a schopnostem. Odsouzeným také náleží za práci stanovená odměna. §30 až 33 upravuje další podmínky zaměstnávání odsouzených. Dle zákona 169/1999 Sb. se odsouzení zařazení do denní formy studia považují za pracovně zařazené odsouzené. Do pracovního zařazení se nezapočítávají odsouzení, kteří vykonávají běžné úklidové práce a činnosti k zajištění každodenního provozu věznice. Oblast zaměstnávání upravuje vyhláška MS 345/1999 Sb. §41 - 45.

Zaměstnání je velice důležitým aspektem programu zacházení. Odsouzený si tím vytváří, prohlubuje a uchovává pracovní návyky, čímž se u propuštěných vězňů zvyšují šance na nalezení a udržení zaměstnání po skončení výkonu trestu odnětí svobody a tím snížit pravděpodobnost recidivujícího chování. Práce také pomáhá odsouzeným lépe zvládat samotný průběh výkonu trestu, slouží k odstranění nudy a odsouzené psychicky i fyzicky kompenzuje. Snižuje tím i riziko nevhodného chování, neboť odsouzení si jsou dobře vědomi, že vážné porušení povinností a kázně může vést ke ztrátě zaměstnání.

Nepřehlédnutelným pozitivním faktorem zaměstnání odsouzeného je ekonomická stránka. Odsouzeným náleží za práci plat. Odsouzení jsou dle nařízení vlády č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody rozděleni do třech platových skupin:

- v I. skupině, jedná-li se o práci, pro jejíž výkon není potřebná odborná kvalifikace, výše základní složky odměny činí 4 500,- Kč;
- ve II. skupině, jedná-li se o práci, pro jejíž výkon je potřebné vyučení v oboru nebo jiná odborná kvalifikace, výše základní složky odměny činí 6 750,- Kč;
- c) ve III. skupině, jedná-li se o samostatný výkon zvláště náročných a specializovaných prací vyžadujících zpravidla vyšší než úplné střední vzdělání nebo

vyšší než úplné střední odborné vzdělání, výše základní složky odměny činí 9 000,- Kč

Odsouzenému zůstává část této odměny jako tzv. kapesné (20%). Za kapesné si může nakoupit ve vězeňské prodejně potraviny nebo věci osobní potřeby dle nabízeného sortimentu.

Zaměstnávání odsouzených probíhá uvnitř věznice a také mimo věznici. Práce mimo věznici je možné rozdělit do dalších dvou kategorií. V té první vězni pracují pod dohledem příslušníka vězeňské služby, který zodpovídá za přidělené vězně a provádí jejich kontrolu. V další kategorii pracují vězni bez dohledu zaměstnance věznice. Za tyto odsouzené zodpovídá civilní pracovník soukromého subjektu, pro který vězni pracují. Pro zařazení odsouzeného na pracoviště mimo věznici je podmínkou schválení odbornou komisí. Ta hodnotí individuálně každého odsouzeného a bere v úvahu veškerá rizika s tím spojená, např. zbývající délka trestu, charakter trestné činnosti, dosavadní průběh výkonu trestu a další. Vězni mimo věznici nejčastěji pracují pro soukromé subjekty. Mezi odsouzenými je o takový druh zaměstnání značný zájem.

Zdaleka ne všichni vězni mohou pracovat mimo areál věznice. Proto věznice zřizují pracovní prostory a pracovní místa uvnitř vězeňských zařízení. Odsouzení zde mohou pracovat v tzv. vnitřních provozech věznice. Patří sem kuchaři, údržbáři, skladníci, knihovníci, holiči a další. Věznice zřizují provozovny střediska hospodářské činnosti. Na těchto pracovištích provádějí odsouzení jednoduché pracovní činnosti. Se soukromým subjektem, který má zájem o tuto činnost, uzavírá věznice smlouvu o dílo. V některých věznicích probíhá zaměstnávání ve vlastních výrobních provozech. Vězni zde například vyrábějí nábytek, kované předměty a pod. Na všechna tato pracoviště zařazuje odsouzené odborná komise v předepsaném složení.

7.2 Sociálně psychologický výcvik a jiné programy

Jedná se o individuální nebo skupinové aktivity, které vězni absolvují pod vedením odborného zaměstnance. Tyto aktivity pomáhají odsouzeným vyrovnat se s průběhem výkonu trestu, se svou kriminální minulostí, s problematickým užíváním drog, patologickým hráčstvím apod. Motivují vězně k odklonu od nežádoucího chování, patří sem sociálně psychologický výcvik, poradenství v různých společenských oblastech a také terapeutické aktivity.

Tématem sociálně psychologického výcviku je posilování psychické odolnosti, výchova k odpovědnosti a samostatnosti, rozvoj a trénink sebereflexe, zlepšení komunikace, zvládání zátěžových situací a snaha o omezení agresivního jednání atd.

(České vězeňství 2011, s. 17-19).

Do oblasti speciálních výchovných aktivit patří také program *ZZZ* - zastav se, zamysli se, změň se. Projekt pochází z Anglie a poprvé ho uvedla do praxe londýnská probační služba v letech 2005 - 2006. Projekt je založen na skupinové dynamice a kognitivně-behaviorálních technikách. Malá skupina do 12-ti vězňů se pod vedením odborných lektorů stýká na pravidelných setkáních. Účast je dobrovolná a odsouzení jsou do tohoto projektu předem vybíráni. Při setkáních hovoří o své trestné činnosti, zamýšlejí se nad následky svého kriminálního jednání a formulují konkrétní cíle. Odsouzení jsou zde motivováni ke změně smýšlení nad svým jednáním a sami hledají vhodné alternativy. Podmínkou je aktivní přístup samotných odsouzených. Na závěr vypracová lektor závěrečnou zprávu, která je součástí hodnocení předkládaném při žádosti o podmíněné propuštění. Vězni též za účast na tomto programu obdrží certifikát (Věznice Rapotice 2015).

7.3 Výchovné a vzdělávací programy

Jednou z organizačních jednotek Vězeňské služby je také Střední odborné učiliště (viz kap. 2.2.5). V sedmi věznicích jsou zřízena jednotlivá Školská vzdělávací střediska, která odsouzeným nabízejí širokou škálu učebních oborů. Zde mohou vězni získat výuční list v daném oboru. Vybrané věznice nabízejí odsouzeným vzdělání též středoškolské a vysokoškolské. Některé věznice nabízejí odsouzeným absolvování výukových kurzů, např. ve věznici V rámci všech věznic jsou odsouzeným nabízeny vzdělávací aktivity v rámci kroužků. V závislosti na možnostech každé věznice je to výuka cizích jazyků, doplněná samostudiem. Kroužky zaměřené na přírodní vědy jsou oblíbeným vzdělávacím programem. Patří mezi ně např. zeměpisný, přírodovědný, akvaristický, myslivecký nebo rybářský kroužek. Vězňům je nabízeno také vzdělání v oblasti informatiky. Odsouzení se při těchto aktivitách učí základní znalosti hardwaru, obsluhu textových a tabulkových editorů a dalších znalostí, uplatnitelných při snaze získat zaměstnání. Dalšími vzdělávacími a výchovnými aktivitami bývají finanční gramotnost, výuka vaření, společenská výchova a další. (České vězeňství 2011, s. 12-20, Věznice Bělušice 2015).

7.4 Volnočasové aktivity

Volnočasové aktivity jsou ve věznicích realizovány dle možností konkrétních věznic a vzájemně se nabídka těchto aktivit různí. Velmi oblíbenými jsou mezi odsouzenými sportovní a kondiční aktivity. Kromě toho, že tyto aktivity umožňují odsouzeným smysluplně trávit volný čas, pomáhají jim zbavit se tenze a vnitřního napětí. Odsouzení

během sportovního výkonu uvolní nashromážděnou energii a nevyužijí ji tak k nežádoucím aktivitám. Posilují soutěživost a učí prohrávat. Sportovní aktivity tak pomáhají vězňům udržet jak tělesné tak duševní zdraví.

Další oblíbenou volnočasovou aktivitou jsou rukodělné kroužky. Například keramický kroužek, modelářský, výtvarný a další. Do volnočasových aktivit patří také například zahrádkářský kroužek, kde mohou odsouzení na vymezené části pozemku pěstovat zeleninu a poté ji zkonsumovat nebo použít při přípravě pokrmů. Akvaristický kroužek motivuje vězně v péči o zvířata. Dále sem mohou patřit například filmové a divadelní kroužky, hudební, počítačové a spousta dalších.

Cílem těchto aktivit je smysluplné trávení volného času, kontakt s odsouzenými s podobnými zájmy, prevence prizonizace, zachování duševního zdraví apod. (České vězeňství 2011, s. 12-22).

7.5 Extramurální programy

V rámci extramurálních programů opouští odsouzení vězňové za účelem realizace pracovních, sportovních, kulturních a vzdělávacích aktivit. Před opuštěním věznice posuzuje komise složená s odborných zaměstnanců u každého odsouzeného rizika spojená s realizací této aktivity. Extramurální aktivity probíhají pod dohledem zaměstnance nebo zaměstnanců a odsouzení jsou při nich seznámováni s vyřizováním potřebných záležitostí na úřadech, navštěvují obchody a učí se hospodařit s finančními prostředky, navštěvují sportovní utkání, galerie, výstavy a duchovní akce, účastní se pracovních aktivit pro obce, města, spolky nebo neziskové organizace. Výjimkou není ani účast na přednáškách. Například ve věznici Stráž pod Ralskem je sestaveno z řad odsouzených fotbalové mužstvo, které se účastní pravidelných fotbalových klání mimo vězňové v rámci tzv. neregistrované ligy (České vězeňství 2011, s. 17-22).

Extramurální aktivity mají především motivační charakter a odsouzení připravují na život ve společnosti po propuštění. Odsouzení mají tyto aktivity ve značné oblibě a účasti na nich si váží, zneužití nebo vznik mimořádné události jsou spíše vzácností. Stejně tak si jsou odsouzení vědomi, že nevhodné nebo nežádoucí chování během výkonu trestu může účast na extramurálních aktivitách vyloučit.

7.6 Návštěvy s vycházkou, přerušení trestu

Návštěvy s vycházkou a přerušení trestu náleží do oblasti udržování vnějších vztahů. Na základě zákona 169/1999 Sb. (§19) může ředitel věznice rozhodnout o opuštění věznice v souvislosti s návštěvou až na 24 hodin, nebude-li tím ohrožen účel výkonu

trestu. Opuštění věznice v souvislosti s návštěvou je forma kázeňské odměny ve smyslu §45 zákona 169/1999 Sb. Podmínkou udělení takové odměny je odpovědný přístup odsouzeného k plnění stanovených povinností a spolupráce při naplňování účelu trestu. Při návštěvě s vycházkou přebírá na vstupu do věznice navštěvující odsouzeného.

Přerušení trestu je taktéž forma kázeňské odměny pro odsouzené. Podmínky upravuje §56 zákona 169/1999 Sb. Doba přerušení se započítává do výkonu trestu a může být udělena až na 20 dní během kalendářního roku. Přerušení trestu může ředitel věznice udělit též pro naléhavé rodinné důvody nebo pro zajištění zdravotní služby, kterou nelze poskytnout ve vězeňském zařízení.

Udělení kázeňské odměny návštěvy s vycházkou a přerušení výkonu trestu jsou důležité zejména pro posílení vnějších vztahů, které odsouzený udržuje mimo vězení.

8 Shrnutí

V teoretické části se čtenář seznámil s organizačním zřízením vězeňské služby a související legislativou, se základními aspekty problematiky výkonu trestu odnětí svobody, ale i s historií trestání a ukládání trestů provinilcům.

Blíže se teoretická část věnuje negativním jevům, které se mezi odsouzenými mohou vyskytnout a nezřídka se také vyskytují. Všechny, o kterých jsem se zmínil, jsou poměrně závažné a mohou mít značný dopad na bezpečnost a zdraví zaměstnanců věznice, ale i na zdraví a život samotných odsouzených. Následkem mnohých z nich může být i vážné poškození psychiky s dlouhodobými následky.

Poslední kapitola teoretické části se věnuje odbornému zacházení s odsouzenými. Podílí se na něm celá řada zaměstnanců a jejich společným cílem je resocializace a následná reintegrace odsouzeného po propuštění do společnosti. Účelem trestu odnětí svobody není samotná izolace, ale snaha o pozitivní korekci chování pachatele. Zdaleka ne všichni odsouzení jsou této korekce, resp. změny chování, schopni. Určitá část odsouzených bude i přes veškerou snahu zaměstnanců dále recidivovat. Tento argument často slyším z úst kolegů, kteří chápou programy zacházení jako naprostou zbytečnost a neúčelné přidělování práce a nabývají dojmu, že se stejně všichni odsouzení po čase zase do vězení vrátí. Já tento názor nesdílím a z mého pohledu rozhodně programy zacházení smysl mají a svůj účel plní. Bohužel však ne v takové míře, v jaké bychom si přáli.

EMPIRICKÁ ČÁST

9 Cíl empirické části

Empirická část je zaměřena na souvislost mezi plněním programu zacházení a výskytem negativních jevů, jak byly popsány v kapitole 6. Odsouzení se ve větší či menší míře dopouštějí celé řady přestupků proti stanovené kázni a vězeňskému řádu. Přestupky nesou různou míru závažnosti a nebezpečnosti, přesto jim vězeňský personál věnuje adekvátní pozornost a zároveň vyvolávají odpovídající reakci. Na výskyt těchto jevů má vliv celá řada faktorů. Jedním z těch, které mohou výskyt nežádoucího chování a jednání omezit, je správné nastavení a plnění programu zacházení. Jeho úspěšnost se odvíjí již od kvalitního a důkladného posouzení odbornými zaměstnanci přes sestavení komplexní zprávy až po samotné nastavení. Nelze opomenout následné vyhodnocování a pravidelné aktualizování dle potřeb konkrétního jedince.

Program zacházení tak mimo reintegrační a resocializační funkce plní též úlohu preventivní před výskytem negativních jevů mezi odsouzenými. Smyslem této práce bude toto tvrzení prokázat na základě zkušeností a znalostí poskytnutých odbornými zaměstnanci, kteří se podílí na realizaci programů zacházení.

10 Vymezení výzkumného problému a hypotéz

Výzkumný problém byl stanoven na základě autorových dlouhodobých znalostí penitenciárního prostředí a související problematiky. Každodenní kontakt s odsouzenými a realizace jejich činností, včetně přípravy k účasti na programech zacházení, poskytují dostatek zkušeností k formulování výzkumného problému.

Výzkumný problém: Do jaké míry ovlivňuje program zacházení a jeho plnění předcházení negativním jevům ve výkonu trestu odnětí svobody.

Hypotéza č. 1: Odsouzený, který je motivován k plnění programu zacházení, se dopouští méně přestupků proti stanovené kázni, než vězeň, který motivován není.

Hypotéza č. 2 U pracujících odsouzených je nižší riziko výskytu negativních jevů, než u ods. nepracujících

Hypotéza č. 3: Fyzická agrese vůči zaměstnancům bude vnímána jako závažnější negativní jev, než všechny ostatní

11 Metoda tvorby dat

Metodou sběru dat bylo zvoleno dotazování, technika polostrukturovaného rozhovoru. Tato metoda a technika byla kombinována s metodou škálování pomocí intervalových škál.

Výzkumný rozhovor je asymetrickým druhem komunikace, při kterém výzkumník klade otázky a respondent na ně odpovídá. Výzkumník si odpovědi zaznamenává a poté vyhodnocuje. Rozhovor umožňuje zachytit nejen fakta, ale i hlouběji proniknout do motivů a názorů respondenta. Je možné při něm sledovat neverbální projevy a reakce a podle nich směřovat další vývoj rozhovoru. U polostrukturovaného rozhovoru jsou otázky předem dány, ale jejich pořadí a formulace se může měnit v závislosti na jeho průběhu, případně se může tazatel na potřebné informace doptat (Gavora 2010).

Metoda dotazování byla zvolena záměrně, aby se otevřela možnost osobně představit průzkum a jeho cíle a vést s respondenty rozhovory na vybrané téma. Přínosem byly zejména zkušenosti odborníků z jiných věznic. Jelikož je prostředí každého vězeňského zařízení specifické, bylo během rozhovorů možné porovnat nuance mezi domovskou věznicí a ostatními dvěma. Polostrukturovaný rozhovor byl zvolen pro jeho výhodu většího prostoru k formulaci otázek a vyšší flexibilitu z hlediska reakce na průběh rozhovoru.

Jako struktura rozhovoru byl použit předem sestavený formulář. Osnova byla rozdělena do pěti kategorií, které tvořili uzavřené otázky týkající se programů zacházení a výskytu negativních jevů mezi odsouzenými. Každá otázka měla 6 - 8 podbodů, u kterých na intervalové škále od jedné do pěti respondenti přisuzovali odpovídající hodnotu.

1. kategorie se týkala vnímání závažnosti negativních jevů, vyskytujících mezi odsouzenými
2. kategorie navazovala na první a předmětem bylo vnímání četnosti výskytu zmíněných jevů
3. kategorie hodnotila míru rizika dopouštění se těchto jevů u pracujících odsouzených

4. kategorie hodnotila preventivní význam skupin programů zacházení před výskytem negativních jevů
5. kategorie zkoumala míru plnění programu zacházení ze strany odsouzených
6. kategorie hodnotila míru rizika dopouštění se negativních jevů u nepracujících odsouzených

V praxi se zvolená metoda i technika ukázaly jako výhodou, neboť mnohdy bylo nutné vynaložit zvýšené úsilí, než byla respondentům vyjasněna podstata tématu a co je cílem dotazování. Dotazník by nezajistil tak validní data, jako rozhovor, zejména proto, že bylo nutné některé otázky formulovat vícekrát a různěji, aby respondent jasně pochopil dotazované.

12 Charakter výzkumného vzorku

Reprezentativní vzorek, který byl pro tuto práci vybrán, je složen z 30-ti odborných zaměstnanců Vězeňské služby ČR, kteří se podílí na realizaci programu zacházení. Mezi tyto zaměstnance patří vychovatelé, sociální pracovníci, speciální pedagogové, pedagogové volného času, terapeuti a psychologové. Výběr těchto zaměstnanců nebyl limitován dalšími požadavky, přičemž byli preferováni zaměstnanci s alespoň pětiletou praxí.

Pro zajištění validity nasbíraných dat, byl průzkum realizován ve třech vězeňských zařízeních, rozmístěných v severních Čechách v okruhu 50-ti kilometrů. Jedná se o věznici s ostrahou, vazební věznici, ve které je zřízeno oddělení pro výkon trestu odnětí svobody s dozorem a věznici s ostrahou.

13 Etické aspekty sběru dat

Prvním krokem ve výběru, resp. v získávání respondentů bylo oslovení ředitele konkrétní věznice a žádost o svolení provedení průzkumu. Po kladném vyřízení žádosti mě ředitelé věznic vždy odkázali na konkrétní vedoucí zaměstnance, kteří po dohodě zajistili patřičný počet respondentů dle požadovaných kritérií.

Následovala série třiceti rozhovorů ve třech věznicích, kterým předcházelo poučení respondentů, že jejich účast na průzkumu je dobrovolná, anonymní a sesbíraná data slouží pouze pro studijní účely a tvorbu bakalářské práce.

14 Tvorba dat

V první fázi byl proveden rozhovor s deseti odbornými zaměstnanci v jedné z věznic, kde vykonávají trest odnětí svobody muži zařazení do věznice typu C – s ostrahou. Všichni oslovení zaměstnanci s účastí na průzkumu souhlasili a s navázáním a vedením rozhovoru nebyly problémy. Všichni respondenti byli nejprve poučeni, že účast na průzkumu je dobrovolná a anonymní a získaná data budou sloužit pouze pro studijní účely a nebudou poskytnuty třetí osobě, vyjma vyžádání Vězeňské služby, resp. závěry a návrhy na opatření sestavené na základě získaných dat. Nikdo z respondentů neměl k poučení připomínek.

Ke každé kategorii otázek byl veden rozhovor a do připraveného záznamového archu byly zapisovány udávané hodnoty na intervalové škále. Rozhovory byly záměrně prováděny v kancelářích dotazovaných zaměstnanců bez přítomnosti třetí osoby, aby dotazovaní mohli plně vyjádřit svůj názor a neodpovídali s ohledem na další přítomné. Zároveň byly rozhovory v převážné většině realizovány v dopoledních hodinách, avšak denní doba by na validitu získaných dat neměla mít zásadní vliv. Ve druhé fázi proběhl sběr dat ve vazební věznici, ve které je zřízeno oddělení pro výkon trestu odnětí svobody mužů. Třetí fáze proběhla ve věznici s ostrahou, pro výkon trestu odnětí svobody odsouzených mužů, zařazených do věznice typu C.

15 Zpracování dat, analýza údajů

15.1 Závažnost negativních jevů

Prvním tématem rozhovoru s odbornými zaměstnanci bylo jejich vnímání závažnosti negativních jevů, které se mohou vyskytnout mezi odsouzenými. Respondenti byli uvedeni do tématu a bylo jim vysvětleno, v jakém smyslu jsou negativní jevy chápány a co si mají pod tímto termínem představit. Jak již bylo popsáno v teoretické části, tato práce se zabývá závažnějšími negativními jevy. Respondenti posuzovali jednotlivé jevy, které byly pro tuto práci vybrány a na intervalové škále od jedné do pěti označovali hodnoty, o kterých se domnívali, že nejvíce vystihují jejich názor. Závažnost výskytu jednotlivých jevů byla vztahována k bezpečnosti zdraví zaměstnanců, chodu věznice, průniku a výskytu nepovolených věcí, ale i zdraví, života a bezpečnosti samotných odsouzených.

Negativní jevy byly uváděny jako

- fyzická agrese vůči zaměstnancům
- fyzická agrese mezi spoluvězni navzájem
- ničení majetku věznice
- sebevražedné jednání a automutilace
- volní odmítání stravy – hladovka
- průnik drog do věznice
- zneužívání drog a alkoholu ve věznici
- hromadná nekázeň

V následujících tabulkách bude uveden přehled o intenzitě jednotlivých jevů, jakou jim při dotazování jednotliví respondenti přisuzovali.

Tabulka č. 1 - Fyzická agrese vůči zaměstnancům

	nejméně				nejvíce
intenzita	1	2	3	4	5
počet respondentů	2	6	2	4	16

průměr: 4,2

Z přehledové tabulky vyplývá, že více než polovina respondentů vnímá závažnost fyzické agrese vůči zaměstnancům jako nejvíce závažnou. Tito respondenti si plně uvědomují stálé riziko napadení ze strany odsouzených a lze z toho vyvodit, že zároveň

přijímají při jednání s odsouzenými taková opatření, aby agresi ze strany odsouzených předešli a eliminovali možná rizika napadení. Společně s respondenty, kteří uvedli hodnotu 4 tak tvoří dvě třetiny dotazovaných.

Alarmující je však počet odpovědí u hodnoty 1 a 2. Celkem osm respondentů tento jev vnímá jako nejméně závažný nebo téměř nezávažný. Tito zaměstnanci se svým podceňováním rizik a neopatrností mohou stát případnými oběťmi napadení. Tento postoj přisuzují nízkému, avšak nikoli ojedinělému výskytu tohoto jevu, což vyplývá z kapitoly 16.2. Odborní zaměstnanci nejsou na rozdíl od příslušníků školeni v sebeobraně a aktivnímu řešení takovýchto situací. Odsouzení si tuto skutečnost jistě uvědomují a v případě snahy o zmocnění se např. klíčů nebo vzetí rukojmí jsou právě tito zaměstnanci nejohroženější, neboť právě oni jsou z civilních zaměstnanců v kontaktu s odsouzenými nejčastěji.

Tabulka č. 2 – Fyzická agrese mezi spoluvězni navzájem

intenzita počet respondentů	nejméně			nejvíce	
	1	2	3	4	5
		1	7	15	7

průměr: 4

Fyzická agrese mezi odsouzenými je často se vyskytujícím jevem (kap. 16.2). Z uvedených hodnot vyplývá, že tuto skutečnost si v převážné míře odborní zaměstnanci uvědomují. Agrese nemusí být vzájemná, ale může být i jednostraná, např. v podobě šikany. Tento jev může mít negativní dopady na zdraví a život odsouzených, ale také na jejich duševní zdraví. Dlouhodobá šikana a ponižování může vést až k pokusům o sebevraždy. Výskyt tohoto jevu nesmí být a není podceňován a personál věznic vždy přijímá taková opatření, aby výskytu tohoto jevu předešel a zabránil.

Tabulka č. 3 – Ničení majetku věznic

intenzita počet respondentů	nejméně			nejvíce	
	1	2	3	4	5
	1	3	11	10	5

průměr: 3,5

Ničení majetku věznic je každodenním jevem, s kterým se potýkají jistě všechna vězeňská zařízení. Důvodů může být mnoho, více v teoretické části kapitola 6.3.3.

Odborní zaměstnanci ho vnímají více či méně jako běžný jev a součást každodenního života odsouzených. Přestože zaměstnanci dělají mnohá opatření, aby ničení majetku věznic předešli a v případě zjištění viníků je kázeňsky potrestají, ničení majetku nelze zabránit. Věznicí tím zniká nemalá škoda, se kterou musí ve svém rozpočtu počítat.

Tabulka č. 4 – Sebevražedné jednání a automutilace

	nejméně			nejvíce	
intenzita	1	2	3	4	5
počet respondentů	3	5	11	4	7

průměr: 3,2

V případě, že se odsouzený dopustí sebevražedného jednání či automutilace, nebo se k takovému jednání chystá, má to negativní dopad zejména na jeho samotného. Pro konkrétního odsouzeného je tento jev velmi závažný, avšak na bezpečnost a zdraví ostatních zásadnější vliv nemá. Nicméně nelze tento jev přehlížet a v případě náznaku takovému jednání zamezit. V případě, že již k němu došlo, zjišťovat příčiny vzniku a poskytnout patřičnou intervenci, aby došlo ke kompenzaci odsouzeného a jednání se již neopakovalo. Sebepoškození je kázeňským přestupkem a odsouzení mohou být za takové jednání potrestáni. Kázeňsky nejsou odsouzení trestáni v případech, kdy došlo k pokusu o sebevraždu, resp. automutilaci v důsledku vážného psychického stavu nebo duševní nemoci.

Tabulka č. 5 – Volní odmítání stravy-hladovka

	nejméně			nejvíce	
intenzita	1	2	3	4	5
počet respondentů	6	12	6	3	3

průměr: 2,5

Volní odmítání stravy, resp. hladovka má manipulativní charakter a odsouzení se tímto způsobem dožadují práv či věcí, na které jinak nemají nárok. Udávaná nízká průměrná hodnota podtrhuje fakt, že v případě hladovky nehrozí nebezpečí zaměstnancům věznic a spoluvězňům hladovějícího odsouzeného. Vězeň odmítající stravu je podle interních předpisů Vězeňské služby pravidelně kontrolován lékařem.

Tabulka č. 6 – Průnik drog do věznice

intenzita počet respondentů	nejméně			nejvíce	
	1	2	3	4	5
	0	3	3	8	16

průměr: 4,6

Průnik drog do věznic je velmi závažný problém současného vězeňství. Tento fakt se odráží i v tom, jak odborní zaměstnanci tuto skutečnost hodnotili (tabulka). Veškeré snahy personálu věznic nedokáží příliv drog zastavit. Vězni hledají stále nové a důmyslnější způsoby jak kýženu drogu dostat za zdi vězení. Nachází se zde vysoké procento problémových uživatelů, kteří si tento návyk přinášejí s sebou do vězení a drogy se zde stávají velmi výhodným obchodním artiklem. Cena drog ve vězení je několikánásobná oproti její ceně v běžné populaci.

Tabulka č. 7 – Zneužívání drog a alkoholu ve věznici

intenzita počet respondentů	nejméně			nejvíce	
	1	2	3	4	5
	2	3	1	8	16

průměr: 4,4

Zneužívání drog a alkoholu přímo souvisí s jejich průnikem do věznic (tabulka 6). Odsouzení se pod jejich vlivem mohou stát agresivnější a nebezpečnější, čímž vzrůstá riziko napadení personálu, ale i spoluvězňů. Nedostatek drogy na druhé straně může vyvolat craving, nebo abstinenční příznaky a odsouzení se tím také mohou stát agresivnější. Dalším rizikem je původ a složení drogy, což může mít vážný dopad na život a zdraví odsouzených - uživatelů.

Tabulka č. 8 – Hromadná nekázeň

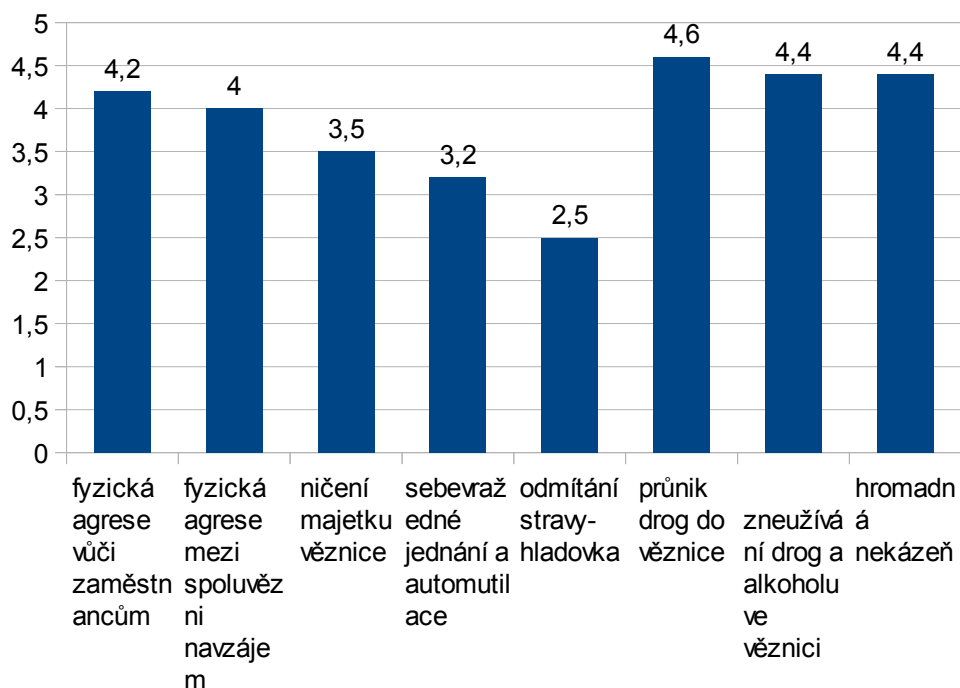
intenzita počet respondentů	nejméně			nejvíce	
	1	2	3	4	5
	2	2	3	7	16

průměr: 4,4

Téma hromadných nekázní a nepokojů nelze brát na lehkou váhu a sebemenší náznaky takového jednání musí být okamžitě reflektovány. Z přehledové tabulky vyplývá, že odborní zaměstnanci si tato rizika uvědomují. Pouze malá část dotazovaných nevnímá hromadné nekázně jako závažný jev.

Graf č. 1 - Závažnost negativních jevů

průměrné hodnoty

Z grafu č. 1 vyplývá, že respondenti považují průnik drog do věznic za nejzávažnější z vybraných negativních jevů. Druhými nejzávažnějšími jevy jsou shodně zneužívání drog a alkoholu a hromadné nekázně. Na třetím místě vychází z uvedených hodnot fyzická agrese vůči zaměstnancům. Mohlo by být z těchto výsledků patrné, že respondenti staví svou bezpečnost a zdraví až za průnik drog do věznic a jejich zneužívání a za hromadné nekázně. Tato hodnota může být do značné míry ovlivněna intenzitou, resp. četností výskytu tohoto jevu. O vlastní bezpečnost a ochranu zdraví by měli odborní zaměstnanci usilovat na prvním místě.

15.2 Četnost výskytu negativních jevů

V druhé části rozhovoru jsem se dotazoval respondentů, jak často se s uvedenými jevy setkávali během posledních pěti let. Časový horizont jsem uváděl záměrně, neboť někteří zaměstnanci pracují ve Vězeňské službě již celou řadu let a záměrem tohoto vymezení bylo zajistit aktuálnost údajů. Pojem "setkání se s negativním jevem" bylo vymezeno ve všeobecné rovině a za setkání byly považovány i případy, kdy například vychovatel nebo speciální pedagog řešili kázeňský přestupek za některý z uvedených jevů, nebo se zkrátka dozvěděli informaci, že se některý z uvedených jevů v "jejich" věznicí vyskytl. Cílem nebylo zkoumat přímou osobní zkušenost každého zaměstnance, ale zmapovat všeobecný výskyt těchto jevů.

Tabulka č. 9 – Fyzická agrese vůči zaměstnancům

intenzita počet respondentů	téměř vůbec			nejčastěji	
	1	2	3	4	5
	16	9	4	1	0

průměr: 1,7

Jak je uvedeno výše a je také patrné z tabulky č. 9, výskyt fyzické agrese vůči zaměstnancům vnímají respondenti za jev spíše ojedinělý. 25 ze 30 respondentů uvedli hodnoty 1 a 2. Přestože se mezi odsouzenými nachází celá řada násilníků, jedinců s nejrůznějšími poruchami osobnosti s agresivními sklony, disociálních a antisociálních kriminálních, k napadení personálu dochází velmi zřídka. Tento fakt do značné míry přičítám kvalitnímu vyškolení jak odborných občanských zaměstnanců, tak příslušníků, především v komunikaci a krizové komunikaci s těmito lidmi a také umění takovým situacím předcházet.

Tabulka č. 10 – Fyzická agrese mezi spoluvězni navzájem

intenzita počet respondentů	téměř vůbec			nejčastěji	
	1	2	3	4	5
	0	1	14	13	2

průměr: 3,5

Fyzická agrese mezi spoluvězni navzájem, je jev poměrně často se vyskytující.

Odsouzení tím řeší nejrůznější vlastní i vzájemné problémy. Odborní zaměstnanci, ale i uniformovaní příslušníci, se o projevech násilí mezi vězni dozvídají většinou "ex post", až když se projeví stopy na těle některého z odsouzených. Prokázat agresorovi takové jednání bývá značně komplikované, neboť všichni jednotně tvrdí, že nic neviděli, ani neslyšeli. Sám napadený udává zranění následkem pádu, nebo své neopatrnosti.

Tabulka č. 11 – Ničení majetku věznice

intenzita počet respondentů	téměř vůbec			nejčastěji	
	1	2	3	4	5
	1	5	12	10	2

průměr: 3,2

Ničení majetku věznice je jev také velmi častý. Setkávají se s ním zejména vychovatelé, kteří v rámci kontrol a prohlídek přidělených oddílů nebo úseků věznice často naráží na poničené zařízení cel, ložnic, koupelen, toalet, kulturních místností a podobně.

Tabulka č. 12 – Sebevražedné jednání a automutilace

intenzita počet respondentů	téměř vůbec			nejčastěji	
	1	2	3	4	5
	4	12	10	4	0

průměr: 2,5

Výskyt těchto jevů označili respondenti v pásmu mírně podprůměrných hodnot. S těmito jevy se setkávají spíše zprostředkovaně. V některých případech, především u psychologů, reagují na náznaky takových tendencí a vhodnou intervencí jim předcházejí.

Tabulka č. 13 – Volní odmítání stravy-hladovka

intenzita počet respondentů	téměř vůbec			nejčastěji	
	1	2	3	4	5
	8	14	8	0	0

průměr: 2

I s tímto jevem přicházejí odborní zaměstnanci do kontaktu. Často k jeho výskytu dochází po nějakém neoprávněném požadavku na tyto zaměstnance a odsouzení si ho tímto nátlakem snaží vymoci.

Tabulka č. 14 – Průnik drog do věznice

intenzita počet respondentů	téměř vůbec			nejčastěji	
	1	2	3	4	5
	2	4	8	12	4

průměr: 3,4

S průnikem drog do věznice se aktivně téměř nesetkávají. Přímý kontakt uváděli vychovatelé při výdeji korespondence nebo balíčků. Někteří uváděli kontakt při provádění určitých druhů prohlídek, kterým byli přítomni. Jedná se opět zejména o vychovatele, kteří se účastnili generálních prohlídek věznice nebo prohlídek v rámci přidělených oddílů věznice.

Tabulka č. 15 – Zneužívání drog a alkoholu ve věznici

intenzita počet respondentů	téměř vůbec			nejčastěji	
	1	2	3	4	5
	4	6	5	10	5

průměr: 3,6

Zneužívání drog a alkoholu je v pořadí četnosti kontaktu s odbornými zaměstnanci na prvním místě. Odsouzení jsou v případě podezření podrobováni orientační zkoušce na přítomnost omamných a psychotropních látek v moči. V případě pozitivního nálezu a potvrzení specializovanou laboratoří jsou odsouzení kázeňsky potrestáni. Kázeňskou pravomoc mají právě někteří odborní zaměstnanci – vychovatelé a speciální pedagogové.

Tabulka č. 16 – Hromadná nekázeň

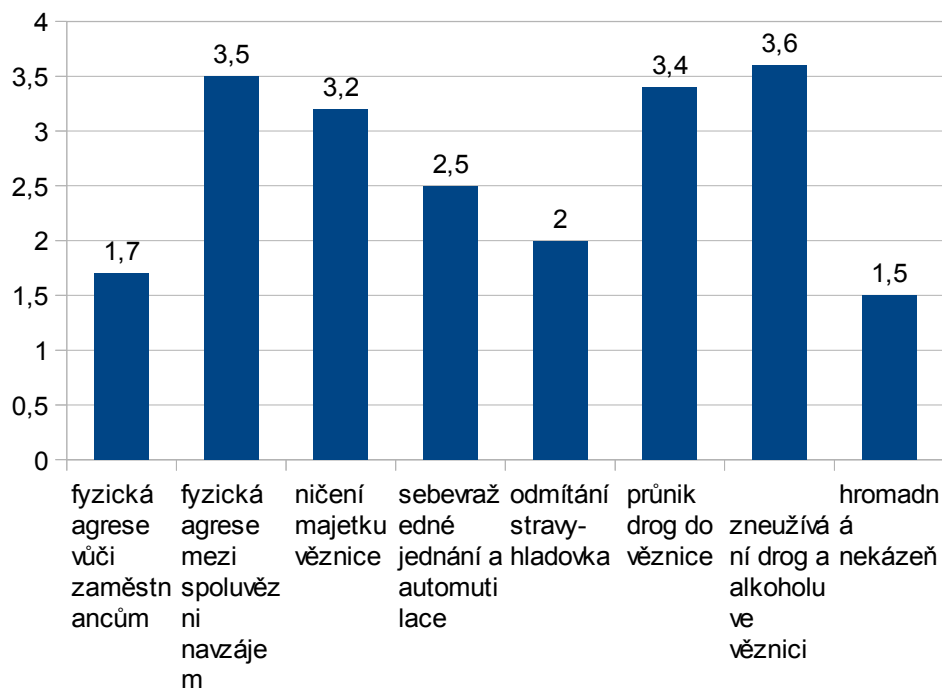
intenzita počet respondentů	téměř vůbec			nejčastěji	
	1	2	3	4	5
	18	10	2	0	0

průměr: 1,5

S výskytem hromadných nekázní se odborní zaměstnanci téměř neseťkávají. Hodnota průměru 1,5 tento fakt potvrzuje. Ani po amnestii prezidenta republiky v lednu 2013 nevyvolala ve věznicích hromadné nekázně, nepokoje či dokonce vzpoury.

Graf č. 2 - Četnost výskytu negativních jevů

průměrné hodnoty

Z grafu č. 2 je patrné, že mezi negativní jevy, se kterými se odborní zaměstnanci nejčastěji setkávají, patří zneužívání drog a alkoholu, fyzická agrese mezi spoluvězni a průnik drog do věznic. Nejméně se setkávají s hromadnými nekázněmi a fyzickou agresí vůči personálu.

15.3 Riziko páchání negativních jevů pracujícími odsouzenými

Tématem třetí části rozhovoru bylo pracovní zařazení odsouzených a problematika s touto oblastí související, uvedená do kontextu výskytu resp. páchání negativních jevů pracujícími odsouzenými. Pracovní zařazení poskytuje vězňům značné výhody. V první řadě je to ekonomická nezávislost na jiné osobě či subjektu a v druhé řadě si tímto vytvářejí předpoklady pro udělování kázeňských odměn a následně k podmíněnému propuštění. V této práci se zohledňuje všeobecná perspektiva zaměstnání, tedy nerozlišuje se, zda odsouzený pracuje mimo věznici nebo uvnitř, zda pro soukromý subjekt či pro věznici, nebo navštěvuje vzdělávací středisko.

Následující kapitola přinese přehled, jakou míru rizika výskytu negativních jevů vnímají odborní zaměstnanci u pracujících odsouzených.

Tabulka č. 17 – Fyzická agrese vůči zaměstnancům

	nízká			vysoká	
intenzita	1	2	3	4	5
počet respondentů	17	12	0	1	0

průměr: 1,1

Průměrnou míru rizika fyzické agrese vůči zaměstnancům vnímají odborní zaměstnanci jako hodnotu 1,1. 17 zaměstnanců uvedlo nejnižší hodnotu na intervalové škále.

Tabulka č. 18 – Fyzická agrese mezi spoluvězni navzájem

	nízká			vysoká	
intenzita	1	2	3	4	5
počet respondentů	2	17	9	2	0

průměr: 2,4

Fyzická agrese mezi spoluvězni se týká i pracujících odsouzených. Mohou se jí dopustit z rozličných důvodů, např. být obětí nepracujících odsouzených, kteří se na nich domáhají zboží a věcí, které si sami nemohou dovolit. Pracující odsouzení se mohou ale stát i agresory a iniciátory konfliktu. Míru rizika udávají odborní zaměstnanci v pásmu mírného podprůměru.

Tabulka č. 19 – Ničení majetku věznice

intenzita počet respondentů	nízká			vysoká	
	1	2	3	4	5
	7	17	4	2	0

průměr: 2

Míra rizika ničení majetku věznice je respondenty udávána v průměrné hodnotě 2. Ničení majetku věznice mnohdy probíhá "z nudy" nebo důsledkem frustrace z nenaplněných potřeb. U pracujících odsouzených je toto riziko sníženo trávením části dne v zaměstnání a ekonomickým zajištěním.

Tabulka č. 20 – Sebevražedné jednání a automutilace

intenzita počet respondentů	nízká			vysoká	
	1	2	3	4	5
	24	5	1	0	0

průměr: 1,2

Průměrná hodnota u sebevražedného jednání a automutilací je u pracujících odsouzených velmi nízká. Důvody vnímají odborní zaměstnanci obdobně, jako u ničení majetku.

Tabulka č. 21 – Volní odmítání stravy-hladovka

intenzita počet respondentů	nízká			vysoká	
	1	2	3	4	5
	21	8	1	0	0

průměr: 1,3

Riziko volního odmítání stravy nebo hladovky je na velmi nízké úrovni. Pracující odsouzení volí tento způsob řešení svých požadavků zřídka, neboť se vystavují riziku ztráty zaměstnání a zdroje příjmu.

Tabulka č. 22 – Průnik drog do věznice

intenzita počet respondentů	nízká			vysoká	
	1	2	3	4	5
	3	3	5	11	8

průměr: 3,6

Riziko průniku drog do věznice vnímají respondenti jako vážné, čemuž odpovídá průměrná hodnota 3,6. Zmiňováni tu byli na prvním místě odsouzení pracující mimo areál věznice. Možnosti obstarání drogy je tu mnohonásobně vyšší, než v areálu věznice. Ale ani pracoviště uvnitř věznice nejsou výjimkou, zejména v případech, kdy se odsouzení dostávají do kontaktu se zaměstnanci subjektů, které uvnitř věznice provozují hospodářskou činnost. Dalším možným rizikem se jeví kontakt s civilními osobami, kteří zajišťují do věznice zásobování, nebo provádějí ve věznicích opravy a rekonstrukce.

Tabulka č. 23 – Zneužívání drog a alkoholu ve věznicích

intenzita počet respondentů	nízká			vysoká	
	1	2	3	4	5
	3	11	9	4	3

průměr: 2,8

Míra rizika je v případě zneužívání drog a alkoholu na průměrné hodnotě 2,8. Některé problémové uživatele neodradí od zneužívání drog ani hrozba ztráty zaměstnání.

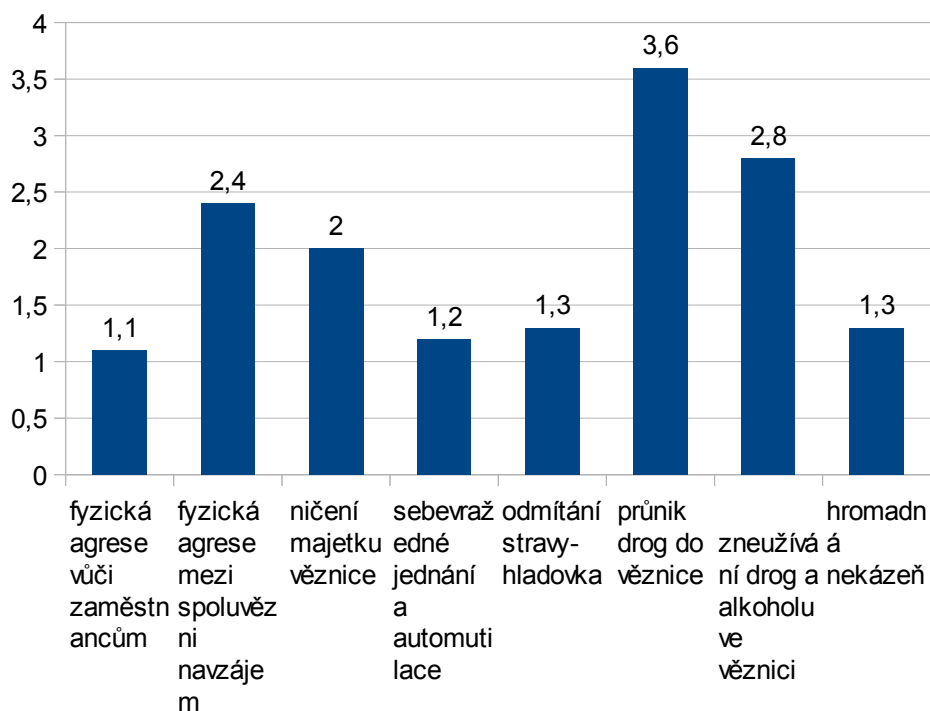
Tabulka č. 24 – Hromadná nekázeň

intenzita počet respondentů	nízká			vysoká	
	1	2	3	4	5
	21	8	1	0	0

průměr: 1,3

Riziko účasti pracujících odsouzených na hromadných nekázních respondenti téměř vylučují, což dokazuje i průměrná hodnota 1,3.

Graf č. 3 - Míra rizika páchání daného jevu u pracujících odsouzených
průměrné hodnoty

Z grafu č. 3 je patrné, že nejvyšší míru rizika u pracujících odsouzených vnímají respondenti v případě průniku drog do věznice. Při rozhovorech uváděli, že z pracujících odsouzených je toto riziko nejvyšší u pracujících mimo věznici. Druhým nejvyšším rizikem u této skupiny odsouzených, je zneužívání drog a alkoholu.

15.4 Preventivní význam programů zacházení

Téma čtvrté části rozhovorů bylo věnováno programu zacházení a jeho rozčlenění do šesti částí. Diskutován byl význam jednotlivých částí programu zacházení jako prevence výskytu dříve uvedených negativních jevů. Preventivní význam byl brán všeobecně vůči všem jevům společně.

Tabulka č. 25 – Zaměstnávání odsouzených všeobecně

	minimální			maximální	
intenzita	1	2	3	4	5
počet respondentů	0	4	6	11	9

průměr: 3,8

Průměrná hodnota 3,8 ukazuje, že význam zaměstnávání jako prevenci výskytu negativních jevů vnímají respondenti jako významný. Respondenti udávali především snahu odsouzených si zaměstnání udržet a obavu o jeho ztrátu v případě nežádoucího jednání v podobě negativních jevů.

Tabulka č. 26 – Sociálně-psychologický výcvik nebo jiné programy

	minimální			maximální	
intenzita	1	2	3	4	5
počet respondentů	2	1	15	7	5

průměr: 3,4

Preventivní význam sociálně-psychologického výcviku uváděli respondenti především v uvolnění tenze a zmírnění psychické náročnosti výkonu trestu odnětí svobody.

Tabulka č. 27 – Výchovné a vzdělávací programy

	minimální			maximální	
intenzita	1	2	3	4	5
počet respondentů	2	10	8	6	4

průměr: 3

Význam výchovných a vzdělávacích programů uváděli respondenti spíše v dlouhodobém měřítku s efektem zejména po propuštění a následné resocializaci.

Tabulka č. 28 – Volnočasové aktivity

intenzita počet respondentů	minimální			maximální	
	1	2	3	4	5
	2	6	13	8	1

průměr: 3

Volnočasové aktivity slouží především k smysluplnému trávení volného času a aktivity se sportovním zaměřením také k uvolnění nahromaděné energie.

Tabulka č. 29 – Extramurální programy

intenzita počet respondentů	minimální			maximální	
	1	2	3	4	5
	0	7	1	14	8

průměr: 3,8

Preventivní význam extramurálních programů udává hodnota 3,8. Odsouzení, kteří se zúčastňují extramurálních programů, si této účasti váží a projev negativních jevů by je mohl z těchto aktivit vyloučit. Druhé hledisko je motivace. Odsouzení, kteří usilují o účast na těchto programech si uvědomují, že podmínkou je vhodné chování během výkonu trestu. Nelze však opomenout fakt, že extramurální programy jsou určeny pouze pro úzký okruh odsouzených, kteří splňují stanovené podmínky a jejich výběr schvaluje odborná komise.

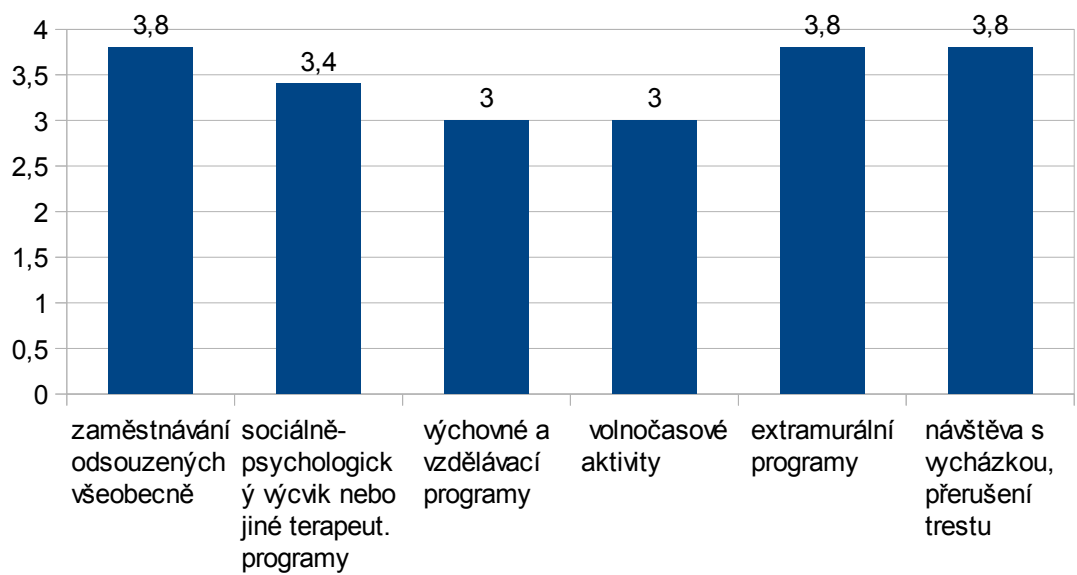
Tabulka č. 30 – Návštěva s vycházkou, přerušení trestu

intenzita počet respondentů	minimální			maximální	
	1	2	3	4	5
	2	4	1	15	8

průměr: 3,8

Stejně jako u extramurálních programů, je v případě návštěvy s vycházkou, příp. přerušení trestu, pouze pro skupinu odsouzených, kteří splňují potřebné podmínky. Bezproblémové chování, resp. žádné kázeňské tresty jsou jedním z nich.

Graf č. 4 - Preventivní význam dané části programu zacházení
průměrné hodnoty

Z grafu č. 4 vyplývá, že nejvyšší preventivní význam přikládají respondenti shodně zaměstnávání odsouzených, extramurálním programům, návštěvám s vycházkou a přerušení trestu. Jelikož posledních dvou jmenovaných skupin programu zacházení se účastní jen malé množství odsouzených, zůstává nejsilnějším faktorem pro početnější skupinu odsouzených zaměstnávání.

Všechny průměrné hodnoty se na intervalové škále pohybují v pásmu středních hodnot a výše. Hodnotu 1, tedy minimální nebo žádný význam, označilo, u jednotlivých oblastí, velmi malé množství respondentů, maximálně 2.

15.5 Intenzita plnění programů zacházení

Pátým tématem rozhovoru byla účast odsouzených na programech zacházení. Respondenti udávali na intervalové škále od jedné do pěti, s jakým zájmem, resp. jak aktivně odsouzení plní zvolené programy zacházení.

Tabulka č. 31 – Zaměstnávání odsouzených všeobecně

intenzita	bez zájmu			aktivně	
	1	2	3	4	5
počet respondentů	0	5	3	17	5

průměr: 3,9

Zaměstnání je pro odsouzené důležitým prvkem v průběhu výkonu trestu. Výkon trestu tak není monotónní a odsouzení mají možnost naučit se například novým dovednostem a znalostem uplatnitelných po propuštění. Přichází do kontaktu se zaměstnanci firem, pro které práce vykonávají. Jsou ekonomicky nezávislí. Část výplaty je odsouzeným odváděna na úhradu pohledávek, případně výživného a na náklady výkonu trestu. Odsouzení se více nezadlužují a naopak snižují výši svých dluhů apod.

Tabulka č. 32 – Sociálně-psychologický výcvik nebo jiné programy

intenzita	bez zájmu			aktivně	
	1	2	3	4	5
počet respondentů	1	7	15	5	2

průměr: 3

Sociálně psychologický výcvik nebo jiné programy jsou v závislosti na jeho náplni, odsouzeným dostupnější. Polovina respondentů uvedla střední hodnotu, tedy běžný přístup. Odsouzení dochází na tyto programy "podle nálady", nebo v případech, kdy "nemají na práci nic lepšího". Je mým osobním názorem, že intenzita plnění daného programu je přímo závislá na jeho náplni a zejména na odborném zaměstnanci, který daný program vede.

Tabulka č. 33 – Výchovné a vzdělávací programy

intenzita počet respondentů	bez zájmu			aktivně	
	1	2	3	4	5
	0	8	16	5	1

průměr: 3

Výchovné a vzdělávací programy jsou pro odsouzené srozumitelnější a méně náročné. Míra účasti na těchto programech zůstává stejná jako v případě sociálně psychologického výcviku a jiných programů.

Tabulka č. 34 – Volnočasové aktivity

intenzita počet respondentů	bez zájmu			aktivně	
	1	2	3	4	5
	0	1	13	16	0

průměr: 3,5

Volnočasové aktivity jsou pro odsouzené "přitažlivější" než vzdělávací aktivity nebo jiné programy. S výjimkou jednoho respondenta uvedli všichni účastníci průzkumu hodnoty 3 a 4. Volnočasové aktivity jsou pro odsouzené příjemným zpestřením monotónnosti výkonu trestu. Zvláštní význam mají pro odsouzené, kteří nejsou pracovně zařazeni.

Tabulka č. 35 – Extramurální programy

intenzita počet respondentů	bez zájmu			aktivně	
	1	2	3	4	5
	1	1	5	12	11

průměr: 4

Programy mimo věznic v doprovodu občanských zaměstnanců jsou určeny pro vymezený okruh odsouzených, kteří splňují náležité podmínky, obdobné jako při zařazování odsouzených do zaměstnání mimo věznic. Odsouzení mají možnost opustit věznic zpravidla v civilním nebo pracovním oblečení. Neúčast na těchto programech bývá nejčastěji ze zdravotních důvodů.

Tabulka č. 36 – Návštěva s vycházkou, přerušení trestu

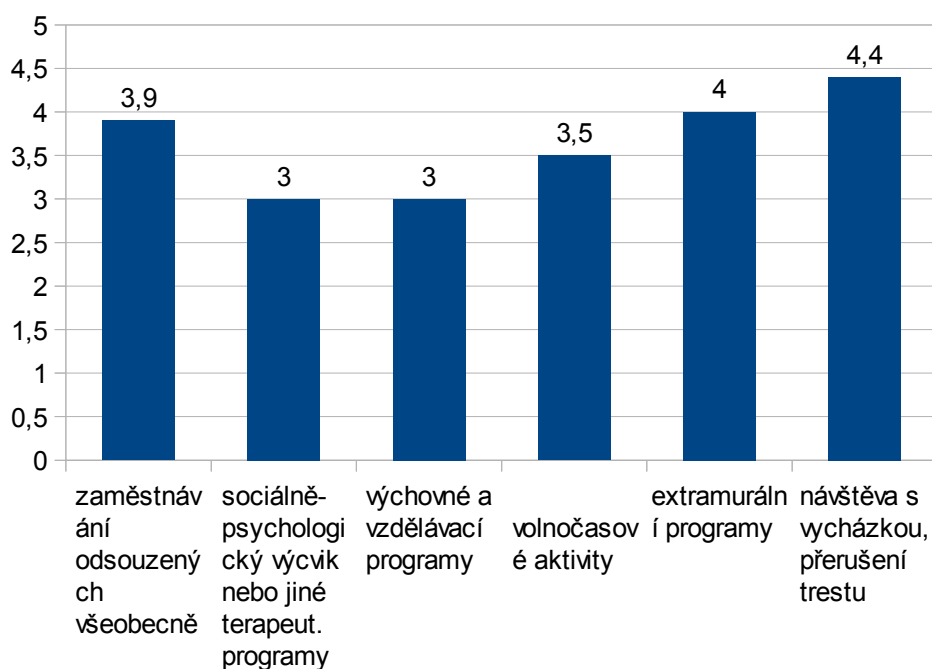
intenzita počet respondentů	bez zájmu			aktivně	
	1	2	3	4	5
	1	1	2	8	18

průměr: 4,4

Při návštěvě s vycházkou a přerušení trestu se zřídka setkávají respondenti s neúčastí odsouzených. Tento způsob utváření a upevňování vnějších vztahů patří mezi odsouzenými za nejvíce ceněný a odsouzení, kteří na toto privilegium dosáhnou, si ho náležitě váží. Podmínkou je mimo jiné bezproblémový průběh výkonu trestu.

Graf č. 5 - Intenzita plnění programu zacházení

průměrné hodnoty

Graf č. 5 podává ucelený přehled o míře plnění programu zacházení ze strany odsouzených. Hodnoty č. 3 u sociálně psychologického výcviku a výchovných a vzdělávacích programů dávají prostor pro hledání alternativ ke zvýšení zájmu ze strany odsouzených o tyto programy.

15.6 Riziko výskytu negativních jevů u nepracujících odsouzených

Poslední část rozhovoru byla věnována tématu výskytu negativních jevů mezi nepracujícími odsouzenými. Záměrně byla mezi tímto tématem a tématem výskytu negativních jevů mezi pracujícími odsouzenými vložena další dvě témata, aby respondenti automaticky neporovnávali mezi oběma tématy a udávané hodnoty se navzájem neovlivňovali.

Tabulka č. 37 – Fyzická agrese vůči zaměstnancům

	nízká			vysoká	
intenzita	1	2	3	4	5
počet respondentů	3	5	11	7	4

průměr: 3,1

Nepracující odsouzení jsou často v kontaktu s občanskými zaměstnanci. Míru rizika, že se odsouzení dopustí vůči těmto zaměstnancům fyzické agrese, vnímají respondenti jako střední.

Tabulka č. 38 – Fyzická agrese mezi spoluvězni navzájem

	nízká			vysoká	
intenzita	1	2	3	4	5
počet respondentů	0	1	6	14	9

průměr: 4

Fyzická agrese mezi nepracujícími odsouzenými je poměrně častý jev. Odsouzení, kteří tráví převážnou většinu dne společně, mají celou řadu příležitostí ke vzájemným konfliktům. Tyto neshody jsou velmi často banální, avšak v uzavřeném světě odsouzených mohou narůst do závratných rozměrů. Z části jsou tyto konflikty také dány rozdílnými charaktery osobností jednotlivých odsouzených. Těmto konfliktům vězeňská služba předchází vhodným umístěním odsouzených na jednotlivé oddíly věznice, popř. jednotlivé cely nebo ložnice v rámci oddílů.

Ničení majetku nepracujícími odsouzenými vzniká jednak z nudy a v druhé řadě také

Tabulka č. 39 – Ničení majetku věznice

intenzita počet respondentů	nízká			vysoká	
	1	2	3	4	5
	1	1	14	11	3

průměr: 3,5

z tenze. Odsouzení agresí vůči majetku uvolňují vnitřní napětí.

Tabulka č. 40 – Sebevražedné jednání a automutilace

intenzita počet respondentů	nízká			vysoká	
	1	2	3	4	5
	4	7	7	11	1

průměr 2,9

Hlediskem odborných zaměstnanců udává hodnota 2,9 výši rizika, že se nepracující odsouzení dopustí sebevražedného jednání či automutilace. U nepracujících odsouzených se respondenti zmiňovali spíše o manipulativním jednání než o důsledek aktuálního psychického stavu.

Tabulka č. 41 – Volní odmítání stravy-hladovka

intenzita počet respondentů	nízká			vysoká	
	1	2	3	4	5
	4	10	6	9	1

průměr: 2,8

Volní odmítání stravy má nátlakový charakter vůči personálu. Míra rizika, že tuto metodu řešení svých požadavků a potřeb využije nepracující odsouzený je v pásmu střední hodnoty.

Tabulka č. 42 – Průnik drog do věznice

intenzita počet respondentů	nízká			vysoká	
	1	2	3	4	5
	2	8	12	4	4

průměr: 3,6

V případě průniku drog do věznice mají nepracující odsouzení méně možností oproti pracujícím. I tito odsouzení však dokážou iniciovat a zorganizovat dodávku drog do věznice. Míra rizika je v tomto případě 3,6.

Tabulka č. 43 – Zneužívání drog a alkoholu ve věznici

intenzita počet respondentů	nízká			vysoká	
	1	2	3	4	5
	0	5	10	8	7

průměr: 3,6

Každá věznice se potýká se zneužíváním drog a alkoholu mezi odsouzenými. Nepracující mají na jedné straně méně prostředků a možností jak si drogu obstarat, na druhé straně mají více důvodů k jejich zneužívání.

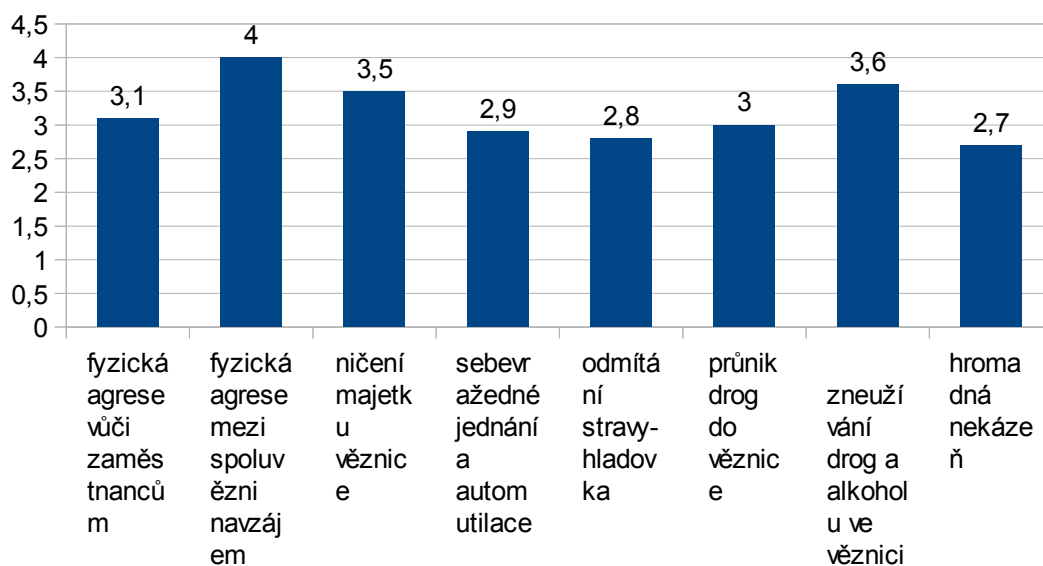
Tabulka č. 44 – Hromadná nekázeň

intenzita počet respondentů	nízká			vysoká	
	1	2	3	4	5
	9	5	6	7	3

průměr: 2,7

Problematice vzniku hromadných nekázní a nepokojů je vždy ze strany personálu věnovaná maximální pozornost. Při vzniku takovéto situace je vždy nutné vynaložit mnoho úsilí a prostředků k jejich zvládnutí. Míra rizika u nepracujících odsouzených je 2,7.

Graf č. 6 - Míra rizika páčání daného jevu u nepracujících odsouzených
průměrné hodnoty

Nejvyšší míra rizika, dle hodnocení odborných zaměstnanců, hrozí u nepracujících odsouzených v podobě fyzické agrese vůči spoluvězňům navzájem. Dalším rizikovým jevem je zneužívání drog a alkoholu a ničení majetku věznic. Tyto tři oblasti dávají prostor k vytvoření programů na snížení rizika výskytu těchto jevů.

16 Shrnutí výsledků

Hypotéza č. 1: Odsouzený, který je motivován k plnění programu zacházení, se dopouští méně přestupků proti stanovené kázni, než vězeň, který motivován není.

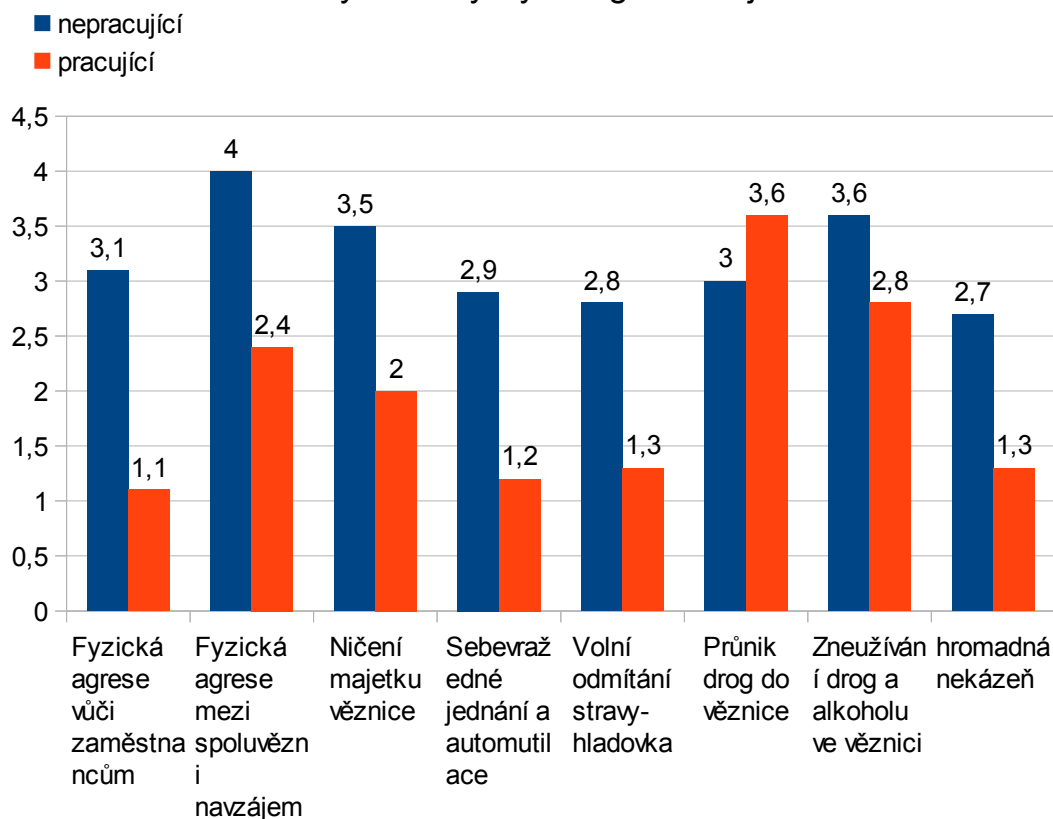
Odsouzení mají k plnění programů zacházení různé motivace. Pro některé je tato účast pouhým krácením dlouhého času tráveného ve vězení, pro některé je účast zlepšením vlastních dovedností, jiní je plní, aby získali kladné hodnocení pro projednání žádosti o podmíněné propuštění, jiní chtějí strávený čas ve výkonu trestu smysluplně využít. Všichni tito odsouzení mají jednu společnou vlastnost, programy zacházení plní.

Graf č. 4 udává preventivní význam programů zacházení před výskytem negativních jevů. Všechny zde popsané negativní jevy jsou vážnými přestupky proti stanovené kázni. Výjimku tvoří některé případy pokusů o sebevraždu nebo automutilaci, ke které došlo v důsledku vážné psychické poruchy nebo onemocnění. Z tohoto grafu je možné vyčíst, že veškeré průměrné hodnoty, které byly vypočteny na základě výpovědí odborných zaměstnanců, jsou v hodnotě 3 a výše. Bude-li střední hodnota intervalové škály, tedy 2,5, brána jako neutrální, je možné na tomto základě považovat všechny průměrné hodnoty jako kladné a jejich preventivní význam je tím prokázán.

Jelikož byl, na základě výpovědi respondentů, prokázán preventivní význam programů zacházení, lze z tohoto tvrzení odvodit závěr, že u odsouzených, kteří jsou k plnění programů zacházení motivováni a tyto programy plní, je výskyt negativních jevů a tím i přestupků proti stanovené kázni nižší než u odsouzených, kteří motivováni nejsou. Tato hypotéza byla verifikována.

Hypotéza č. 2 U pracujících odsouzených je nižší riziko výskytu negativních jevů, než u odsouzených, kteří nejsou pracovně zařazeni.

Graf č. 7 - Porovnání míry rizika výskytu negativních jevů

Z grafu č. 7 je patrné, že u pracujících odsouzených je u 7 z 8 negativních jevů nižší míra rizika jejich výskytu. V případě průniku drog do věznice uvádějí respondenti vyšší míru rizika. Pracující odsouzení, kteří pracují mimo věznici, mají mnoho možností jak drogu opatřit a poté připravit k přenesení do věznice.

Vzhledem ke skutečnosti, že se nižší míra rizika u pracujících odsouzených nepotvrdila u všech sledovaných negativních, nelze konstatovat, že se hypotéza potvrdila, resp. hypotéza č. 2 se nepotvrdila.

Přestože se hypotéza č. 2 nepotvrdila, lze konstatovat, že pracovní zařazení má vůči výskytu negativních jevů výrazný preventivní účel.

Hypotéza č. 3: Fyzická agrese vůči zaměstnancům bude vnímána jako závažnější negativní jev, než všechny ostatní.

Graf č. 1 předkládá ucelený přehled vnímání závažnosti negativních jevů odbornými zaměstnanci. Za nejzávažnější jev považují odborní zaměstnanci průnik drog do věznice. Výše této hodnoty (4,6 z 5) je možné dát do přímé souvislosti s četností výskytu tohoto jevu. O něco méně závažnější (hodnota 4,4) považují odborní zaměstnanci shodně zneužívání drog a alkoholu ve věznici a riziko hromadné nekázně. Fyzická agrese vůči zaměstnanců se na pomyslném stupni závažnosti umístila až na třetím místě (hodnota 4,2). Přestože průměrná hodnota tohoto jevu je 4,2 z 5, což dokazuje, že i tento jev považují odborní zaměstnanci za velmi závažný, nepovažují ho však za nejzávažnější. Na základě těchto výsledků lze konstatovat, že hypotéza č. 3 se nepotvrdila.

17 Závěr

Cílem bakalářské práce bylo prokázání souvislosti mezi plněním programu zacházení a výskytem negativních jevů.

Z poznatků, které vycházejí z empirického průzkumu lze konstatovat, že plnění programu zacházení s výskytem negativních jevů úzce souvisí a kladně ho ovlivňuje.

Cílem programů zacházení je pozitivně ovlivňovat odsouzené, aby se po vykonání trestu odnětí svobody mohli snáze zařadit zpět do společnosti a vést řádný život bez kriminálního chování. Na základě výsledků empirického šetření lze vyvodit závěr, že programy zacházení ovlivňují chování odsouzených i během výkonu trestu odnětí svobody a snižují riziko výskytu určitých negativních jevů.

Z empirického šetření dále vyplynulo, že odborní zaměstnanci vnímají jako nejzávažnější a nejčastěji se vyskytující jev průnik drog do věznice a jejich zneužívání. Určitá část kriminální populace pokračuje se zneužíváním drog i během výkonu trestu a snaží se všemi možnými dostupnými prostředky drogu do věznice distribuovat a poté zneužívat.

Preventivní význam uváděli odborní zaměstnanci u všech oblastí programů zacházení. Vedle extramurálních programů, návštěv s vycházkou a přerušení trestu je přikládán značný význam zaměstnávání odsouzeným. Této skutečnosti si je Vězeňská služba vědoma a této oblasti věnuje náležitou pozornost.

Díky této práci má čtenář možnost pozorovat problematiku výskytu negativních jevů v souvislosti s plněním programů zacházení optikou odborných zaměstnanců, kteří jsou v kontaktu s odsouzenými převážnou část své pracovní doby.

18 Seznam použitých zdrojů

18.1 Monografie

ČERNÍKOVÁ, V. a kol., 2008. *SOCIÁLNÍ OCHRANA terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk. 244 s. ISBN 978-80-7380-138-0.

ČÍRTKOVÁ, L., 2004. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H., 2000. *Psychologický slovník*. 1. vyd. (opravený dotisk 2004). Praha: Portál. ISBN 80-7178-303-X.

JŮZL, M., OLEJNÍČEK, A., 2004. *Penologie a penitenciární pedagogika*. Brno: Institut mezioborových studií.

MAŘÁDEK, V., 2005. *Vězeňství*. Ostrava: Ostravská univerzita . ISBN: 80-7368-002-5

MATOUŠEK, O., 2008. *Slovník sociální práce*. 2. přeprac. vydání. Praha: Portál. ISBN: 978-80-7367-368-0.

SOCHŮREK, J., 2007a. KAPITOLY Z PENOLOGIE I. díl Úvod do teorie trestu a trestání. Liberec: Technická univerzita. ISBN 978-80-7372-203-6.

SOCHŮREK, J., 2007b. KAPITOLY Z PENOLOGIE II. díl Teorie a praxe zacházení s odsouzenými. Liberec: Technická univerzita. ISBN 978-80-7372-203-6.

SOCHŮREK, J., 2007c. KAPITOLY Z PENOLOGIE III. díl Negativní jevy ve vězení. Liberec: Technická univerzita. ISBN 978-80-7372-203-6

UHLÍK, J., 2006. *Historie věznění a vězeňství v Čechách*. Stráž pod Ralskem: Institut vzdělávání Vězeňské služby.

18.2 Internetové zdroje

Akademie VS ČR In: Vězeňská služba [online]. [vid. 11. 1. 2015]. Dostupné z: <http://vscr.cz/ivvs-straz-pod-ralskem-99/>

Bezdrogová zóna In: *Vězeňská služba ČR* [online]. [vid. 20. 2. 2015]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/veznice-straz-pod-ralskem-92/o-nas-1626/vykon-vezenstvi-924/vykon-trestu-936/bezdrogova-zona-6563>

České vězeňství [online]. 2011, č. 2 [vid. 1. 3. 2015]. ISSN 1213-9297. Dostupné z: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/Ceske%20vezenstvi/2011/%C4%8CV2_2011.pdf

GAVORA, P. a kol. 2010. *Elektronická učebnice pedagogického výskumu*. [online]. Bratislava : Univerzita Komenského, 2010. Dostupné na: <http://www.e-metodologia.fedu.uniba.sk/> ISBN 978–80–223–2951–4.

JEDLIČKA, M., 2015. Věznice Leopoldov - Slovensko. In: *Kriminalistika* [online]. [vid. 19. 2. 2015]. Dostupné z: <http://www.kriminalistika.eu/muzeumzla/leopoldov/leopoldov.html>

Ministerstvo spravedlnosti ČR: Justice.cz - oficiální server českého soudnictví. [online]. [vid. 7. 1. 2015]. Dostupné z: <http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33>

Vězeňská služba ČR [online]. [vid. 7. 1. 2015]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/>

Věznice Rapotice In: *Vězeňská služba ČR*[online]. [vid. 15. 1. 2015]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/veznice-rapotice-52/o-nas-1621/vykon-vezenstvi-1155/vykon-trestu-ve-veznici-rapotice-6509>

Věznice Všehrady In: *Vězeňská služba ČR*[online]. [vid. 15. 1. 2015]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/veznice-vsehrdy-96/>

Zabezpečovací detence In: *Vězeňská služba ČR: věznice Opava* [online]. [vid. 15. 1. 2015]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/veznice-opava-83/o-nas-1603/zabezpecovaci-detence/>

18.3 Zákony a další legislativní dokumenty

Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 21/2010, *kterým se stanoví úkoly zaměstnanců a příslušníků Vězeňské služby České republiky při zabezpečování výkonu trestu odnětí svobody, výkonu vazby a výkonu zabezpečovací detence*.

Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 12/12, *o včasném předcházení, odhalování a zabránění násilí mezi obviněnými, odsouzenými a chovanci*.

Vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 345/1999, kterou se vydává *Řád výkonu trestu odnětí svobody*

Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské a justiční strážce České republiky, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1992, částka 112, s. 3297–3302. ISSN 1211-1244.

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*.

1999, částka 58, s. 3170–3187. ISSN 1211-1244.

Zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2009, částka 41, s. 1649–1672. ISSN 1211-1244.